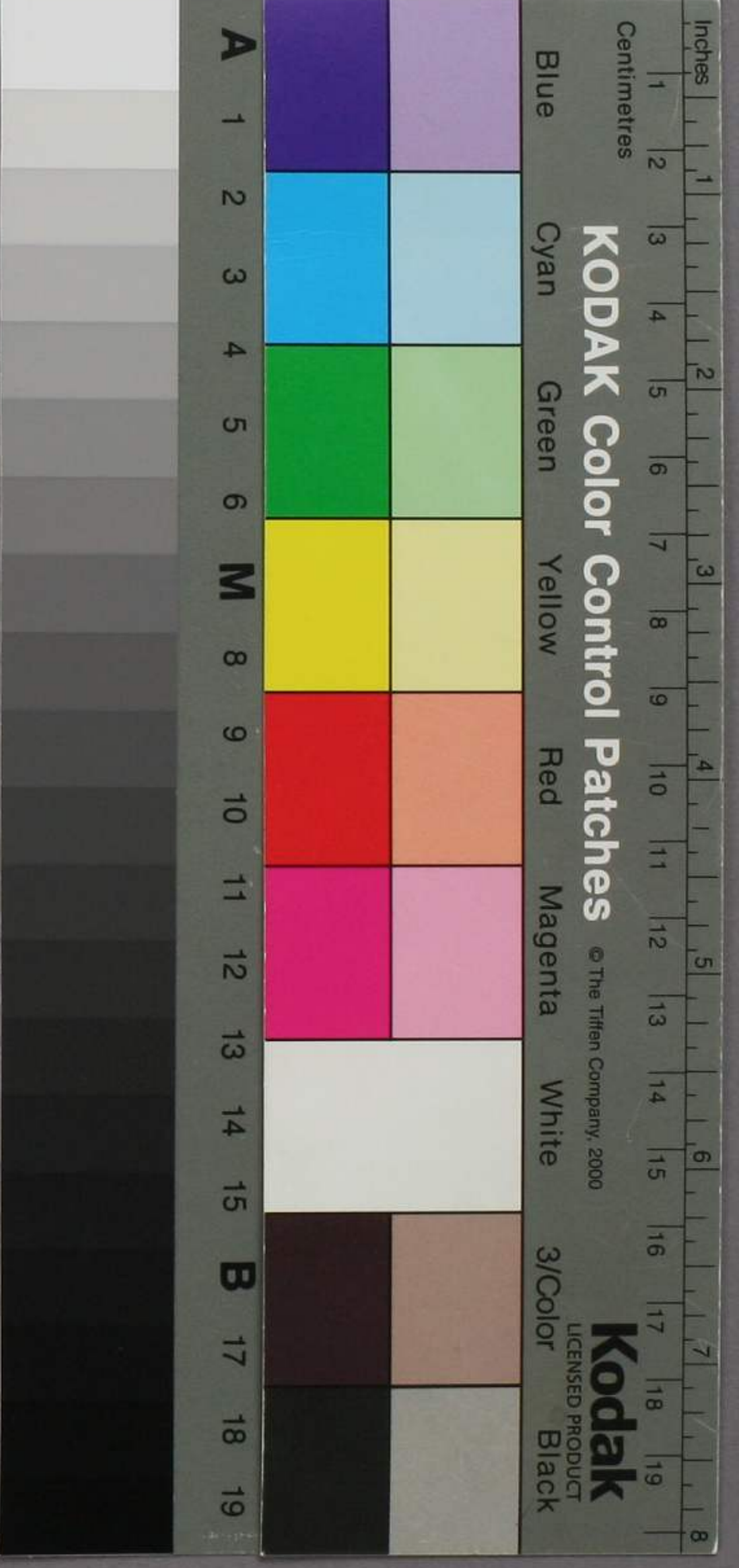

和蘭文典後編

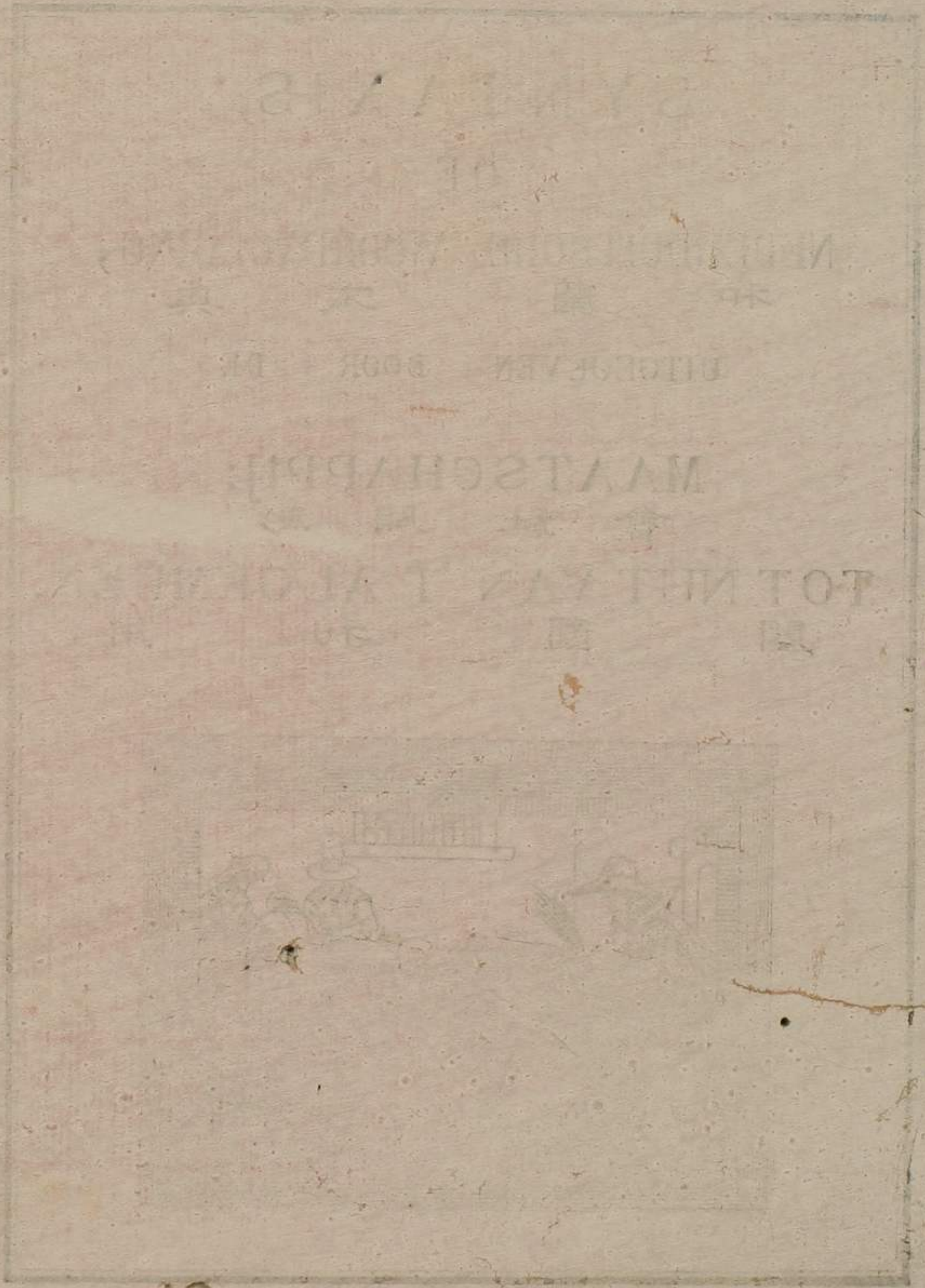
全

洋学文庫
文庫8
C 529

晴
侯
氏
曰
藏
書

SYNTAXIS,
OF
NEDERDUITSCHЕ WOORDVOEGING,
和 蘭 文 典
UITGEGEVEN DOOR DE
MAATSCHAPPIJ:
會 社 開 彫
TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.
益 國 利 用

SYNTAXIS,
OF
WOORDVOEGING
DER
NEDERDUITSCHЕ TAAL,
UITGEGEVEN DOOR DE
MAATSCHAPPIJ:
TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

TE LEYDEN, DEVENTER EN GRONINGEN, BIJ
D. DU MORTIER EN ZOON,
J. H. DE LANGE, EN
J. O O M K E N S.
M D C C C X.

VOORBERIGT.

De RUDIMENTA, of Gronden der Nederduitsche Taal, door de Maatschappij: Tot Nut van 't Al, gemeen, in het jaar 1805 uitgegeven, moesten, volgens het door haar genomen besluit, van eene SYNTAXIS of Woordvoeging gevolgd worden. Verschillende beleselen hebben de uitgaaf daarvan tot heden vertraagd. Zij heeft echter thans het genoege, dezelve bij dezen het algemeen, en bijzonder de scholen aan te bieden, in hoop van, door de uitgaaf van het een en ander, het hare toe te brengen tot aankweeking der kennis en beoefening van de, zoo wel door hare regelmatigheid, als bijzonder door haren rijkdom, schoone Hollandsche Taal.

Het zal voorts niet ondienstig zijn, omtrent het gebruik van dit werkje nog het volgende te melden. Hetzelfde is niet geschikt dan voor leerlingen, die reeds de algemeene gronden der taal uit de Rudimenta hebben leeren kennen, en van de onderscheidene deelen der rede, derzelver gebruik, de verbuiging der zelfstandige en byvoegelyke naamwoorden, de vervaeging der werkwoorden, en was dies meer zij, volkomen onderrigt zijn. Het dus voorbereide leerlingen leze de onderwijzer deze verhandeling over de woordvoeging, bij kleine zamenhangende gedeelten, op die wijze, dat hij hen telkens over het gelezene onderhoude en door vragen beproeve, of zij hetzelfde wel volkomen verstaan hebben. Om dit te bezier te onderzoeken, geve hij hun, zoo veel daenlyk, voorbeelden op, die tegen de voorgestelde regelen aanloopen, en zie,

of zij door het gelezene in staat gesteld zijn, om het gebrekkige daar, van aan te wijzen en te verbeteren. Bijzonder zal deze oefening nuttig, ja noodzakelyk mezen bij de lezing van het tweede en derde Hoofdstuk, die, hoe zeer uit hunnen aard de minst uitvoerige, echter niet de minst belangrijke, en ter beratting niet even gemakkelijk zijn, als het eerste. Hier zij derhalve de onderwijzer bovenal bedachs, om hetgeen hij vermoeds of ontdekt, dat den leerlingen niet volkomen duidelyk is, hun door nadere verklaringen, voorbeelden enz. met volle helderheid aan het verstand te brengen. Hij schryve ten dien einde kleinere of langere zinnen, naar mate de aard der zaken dit vorders, op het bord, en bringe daarin voorbedachtelyk zulke gebreken, als waartegen in het verhandelde gewaarschuld was, en leere hen die gebreken opsporen en verbeteren. Ook verzuime hij niet, om, bij het lezen van eenig ander schoolboek, het reeds geleerde toe te passen, hun de reden af te vragen, waarom de woorden in deze en geene andere orde geplaatst zijn, hen het onderwerp der rede met hetgeen daartoe behoort van het predicaas te doen afzorden en was van dien aard meer zij. Als eene laatste en hoogste oefening eindelyk, kan met de verhandeling van dit werkje het maken van ligte opstellen, als van korte verhalen en brieven in den kindertoon, verbonden worden.

Amsterdam den 12^{den} van
Wynmaand 1810.

Op last der Maatschappij:

Aend. Rareker
Secretaris.

OVER DE
WOORDVOEGING

DER
NEDERDUITSCH E TAAL.

INLEIDING.

Het is om eene taal mel te kennen en boven,
al om dezelve mel te gebruiken niet genoeg, dat
men niet de enkele woorden naar hunnen wa-
ren klank te schrijven en uit te spreken, noch
ook dat men van de natuur, eigenschap en verbui-
ging dier woorden, en wat meer daaromtrent vals
aan te merken, volkomen onderrigt zij; het is daar,
toe inzonderheid noodig, dat men niet, op wat
wijze men de woorden moet verbinden, in melk
eene orde men dezelve behoort te schikken, om ze
tots volrinnen te verenigen, en dus eene aaneen-
geschakelde rede te doen geboren worden. Het groot-
te oogmerk toch der taal is, niet zoo zeer om daar,
door enkele voorwerpen op eene klare en verstaan,

bare wijze aan te duiden, maar veelmeer nog, om door middel van dezelve onze gedachten, oordeel, vellingen, kundigheden, menschen en begeerten aan anderen duidelyk en geregeld mede te deelen. Maar hoe kan dit geschieden, ten zij men de woorden op zulk eene wijze wete te verbinden en in zulk eene orde te schikken, dat daardoor de gansche reeks onzer voorstellingen, zoodanig als die in onze ziel aanmerzig is, in die van anderen getrouwelyk worde overgebragt? Hoogst belangrijk derhalve is dat gedeelte der Spraakkunst, het welk ons die verbinding, schikking en samenvoeging der woorden doet kennen, welke, zoo door de natuurlyke ophoofding der denkbeelden in 's menschen geest, als door de byzondere eigenschappen der tale gevorderd wordt. Men is gewoon dit gedeelte Woordvoeging, of ook, met een Grieksch woord, Syntaxis te noemen. Wij hebben reeds met een woord aangeduid, welke de algemeene grondslag zij, waarop de woordvoeging rust. Die grondslag namelijk is de natuurlyke ophoofding der denkbeelden in 's menschen geest, waar, door datgene, het welk in de rij der voorstellingen het eerst gedacht wordt, ook mondelijk of schriftelyk het eerst wordt uitgedrukt, en de onmiddellyke verbinding der denkbeelden ook de onafgescheidene verbinding der woorden vordert, welke die denkbeelden aanduiden. Dus worden (om een voorbeeld ter opheldering bij te brengen) in het zeggen: een goed kind volgt de lesfen van zynen vader, de

woorden goed en kind natuurlyk terstond byeengeplaatst, omdat de eigenschap van goed als onafgescheidbaar van het kind gedacht wordt, en de denkbeelden, door beide die woorden uitgedrukt, in de ziel als het ware ineen smelten. Hetzelfde geldt omtrent de lesfen van zynen vader, als zynde de denkbeelden lesfen en zyn vader insgelyks ten naauwste vereenigd; die vereeniging nochtans is hier van eenen anderen aard, dan in het voorgaande geval, daar zij niet gelyk in dat, eene eigenschap en het voorwerp, waaraan dezelve wordt toegekend, maar twee onderscheidene en op zich zelve staande voorwerpen betreft. Het is derhalve in dezen niet genoeg de woorden, welke die voorwerpen aanduiden, eenvoudig naast elkanderen te plaatsen; maar hier is bovendien noodig, dat men de betrekking, waarin de geest zich die voorwerpen voorstelt, afzonderlyk aanwijze, (lesfen van zynen vader). Dit is het gene men beheersching noemt, waar, van wij in het vervolg nader spreken zullen. Voorts worden in het opgegeven voorbeeld, de woorden een goed kind, welke het onderwerp der rede uitmaken, natuurlyk vooraan geplaatst, omdat het daardoor uitgedrukte in de rij der denkbeelden de eerste plaats bekleedt. Hierop volgt natuurlyk de voorstelling van het gene een goed kind doet, hier in het algemeen door volgt aangegeven, en daarna de meer bepaalde opgave van het gene hij volgt, de lesfen namelijk van zynen

vader.

Alles te voren gemelde en tot dus verre opgehelderde grondbeginsel der woordvoeging is in zekere mate voor alle talen gemeen; doch men is in onderscheidene talen in de toepassing daarvan op eene verschillende wijze te werk gegaan, naar het geen de bijzondere aard der talen scheen te vorderen, en aan hen, die dezelve gebruikten, voegzaamst voorkwam. Dit het laatste oogpunt beschouwd, heeft iedere taal, en gevolgelijk ook de Nederduitsche, eene bijzondere woordvoeging. Het is hier ons oogmerk alleen over die woordvoeging te spreken, welke aan onze moedertaal, in onderscheiding van andere talen, eigen is. Om dit onderwerp, zoo veel mogelijk, volledig en geregeld te verhandelen, zullen wij, in drie afzonderlijke hoofdstukken, eerst over de verbinding van enkele woorden, daarna over de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander volgen, en eindelijk over het samenstel en de onderscheidene soorten van volzinnen spreken.

I. HOOFDSTUK.

Over de verbinding van enkele woorden.

A. Over de lidwoorden en derzelver verbinding met zelfstandige naamwoorden.

I. 1. De Lidwoorden zijn, gelijk men meest, bij ons twee in getal, met name het bepalend de, het, en het onbepalend een. Derzelver dienst bij zelfstandige naamwoorden mogen wij mede als uit de spraakkunst bekend vooronderstellen; weshalve hier alleen hunne vereeniging met de gemelde woorden in aanmerking komt.

I. 2. Niet alle zelfstandige naamwoorden dulden het bepalend lidwoord voor zich. Van dezen aard zijn alle eigennamen van landen, steden en personen, als Frankrijk, Holland, Amsterdam, Delft, Pieter, Paulus enz., die, wanneer zij geen bijvoegelyk naamwoord voor zich hebben, nimmer het bepalend lidwoord voorop nemen. De reden is deze, omdat zij, niet dan een enkel voorwerp aanduiden, de, en dus in zich zelve reeds genoeg bepaald zijnde, geene nadere bepaling door middel van het lidwoord noodig hebben. Het gebruik echter heeft hiervan de namen van rivieren uitgezonderd, welke altyd het bepalend lidwoord voor zich hebben, als de Maas, de Amstel, het IJ, de Rijn enz. Ook wordt dit lidwoord voor alle eigennamen geplaatst,

zoo dikwerf zij een byvoegelyk naamwoord bij zich hebben, als het magtige Frankrijk; het handeldrijvend Holland; het volkryk Amsterdam; de brave Pieter enz. In een enkel geval ook vorderen eigennamen, zelfs zonder byvoegelyk naamwoord, het lidwoord voorop, als Leyden, het Athene van Holland; Vondel, de Virgilius van Nederland; Bos, siës (een beroemd Fransch redenaar) de Demosthenes van Frankrijk enz. Doch, wanneer men de opgegevene voorbeelden niet eenige opmerking gadeslaas, zoo ontdekt men, dat de woorden Athene, Virgilius, Demosthenes, in het verband, waarin zij voorkomen, geene mezenlyke eigennamen, maar in der daad geslachtsnamen zijn. Athene toch beteekent zoo veel als de zetel van kunsten en wetenschappen; Virgilius, zegt hetzelfde, als de grootste dichter; Demosthenes, als de beroemdste redenaar.

I. 3. Niet enkel de eigenlijk gezegde eigennamen van landen, steden en personen nemen geen lidwoord voor zich, maar ook in verscheidene andere gevallen en voor andere zelfstandige naamwoorden wordt hetzelfde meggelaten. Zoo komt hetzelfde niet te pas, wanneer een zaak in den onbepaaldsten zin genomen wordt. Dus zal een dorstige of hongerende u zeggen: geef mij water, geef mij brood, omdat het hem niet om zeker bepaald water, om dit of dat brood, maar in het algemeen om deze voornemen ter berediging van zijne behoeften te doen is. Hetzelfde geldt omtrent de uitdrukkingen hard als ijzer, zachts als boter, onis als sneeuw, meek als was en meer dergelyke, als waarin alleen de soort of stoffe in het algemeen, niet eenig bepaald voornem van die soort of stoffe bedoeld wordt.

I. 4. Men zal het voorgestelde ligtelyk ook tot andere uitdrukkingen kunnen uitbreiden, als te paard rijden, over land reizen, te vaert gaan, te huis blyven, aan zee wonen, luid behalen, netten breiden, brood bakken, water scheppen, lof verdienen, hoop roeden, waarheid zoeken, handel drijven, bier brouwen, met bloed bemorst, en honderd andere, welke allen dit gemeen hebben, dat de daarin voorgestelde zaken of voornemen slechts in het algemeen worden aangeduid, zonder dat men op eenige bepaalde zaak of eenig byzonder voornem, met uitsluiting van andere van dezelfde soort, het oog heeft.

I. 5. Dezelfde onbepaaldheid van bedoeling is oorzaak van de meglating des lidwoords in eene menigte van gezegden, welke als spraken gebruikt worden; als nood breekt metten; armoede roekt list; na regen komt zonneshijn; men kan geen ijzer met handen breken; olie in het vuur merpen en vele andere van gelyken aard.

I. 6. Er zijn ook woorden, met name die, welke niet een voornem in de natuur voorhanden, maar eene zaak, welke alleen in de menschelyke beschouwing bestaat, uitdrukken, waarbij men somwylen het lidwoord naar welgevallen kan meglaten of plaatsen, als waarheid zoeken, gerechtigheid najagen, of de waarheid zoeken, de gerechtigheid najagen enz.

I. 7. Het lidwoord wordt verder nog meggelaten voor de uitdrukking der waardigheid van algemeen bekende personen, het zij die waardigheid achter of vordien naam geplaatst worde; als Prins Willem de eerste; Keizer Karel de vijfde; Koning Lodewijk de zestiende; of ook Willem de eerste, Prins van Oranje, Karel de vijfde, Keizer van Duits.

tschland, Lodewijk de zestiende, Koning van Frankrijk. Des,
gelijks zegt men, Oldenbarnevel, Stavokaas van Holland,
de Wit, Raadpensionaris van Holland, Michiel de Ruit,
ter, Luitenant Admiraal der vereenigde Nederlanden. Do,
ch, wanneer, in de laatstgenoemde gevallen, de naam der
waardigheid dien des persoons vooropgaat, vereischt dezelve
ve het bepalend lidwoord voor zich, als de Stavokaas Ol,
denbarnevel; de Raadpensionaris de Wit; de Luitenant Ad,
miraal de Ruit.

I. 8. Eindelijk wordt het lidwoord nog meggelaten,
wanneer een of meer personen worden aangesproken, als
kinderen, eens úme ouders; snapper, houdt ik stil; of ook
mes een byvoegelijk naamwoord voorop; als gaede God!
liene Vader! enz. De reden is duidelijk, omdat namelijk
door de aanspraak zelve de aangesproken persoon genoege
zaam bepaald en aangeduid wordt.

I. 9. Beide lidwoorden, het bepalend en onbepalend,
hebben dit mes elkander gemeen, dat zij altijd het zelfstan-
dig naamwoord, gelijk ook het byvoegelijk naamwoord, dat
voor dezelve geplaatst wordt, vooropgaan; als de stad, het slot,
een boek; de groote stad, het sterke slot, een goed boek. Des
gelijks volgen zij beide het geslacht, den naamval en het
bepalend ook het getal van het naamwoord, 't melk zij voorop
afgaan; als eene schoone roos; het gezeggelijk kind; de vreug,
de van eenen melbesteden dag; de gemetingen des levens enz.

I. 10. Het bepalend lidwoord kan nimmer in het man-
nelijke en vrouwelijke, maar wel in het onzijdige geslacht
zonder zelfstandig naamwoord staan. Dus wordt het som,
wijlen voor dat, of hetzelfde gebruikt; b. v. ik heb daar een
fraai boek gelezen; mits gij het zien? Het verdere gebruik

van dit het, of voor onpersoonlijke werkwoorden, als het
donders, regent, het berouwt, het verdriest mij; of om van
een bepaald voorwerp onbepaald te spreken, als het is mooi
meer, het zijn liere kinderen; of eindelijk om eene rede on,
bepaald te beginnen, als het gebeurt eens enz. — mag ik
onderstellen, dat uits de Spraakkunst genoeg bekend zal zijn.

I. 11. Het niet bepalend lidwoord een, zoo veel zeggen,
de als een uits velen, zonder het voorwerp nader te bepalen,
is uits zynen aard voor geen meervoud vatbaar. Men laat
derhalve in het meervoud, wanneer men enige voorwerpen
onbepaald wil aanduiden, eenvoudig het lidwoord me. Wil
men dus b. v. het zeggen; een braaf kind bemint zijne ou,
ders: in het meervoud overbrengen, zoo zegt men; brave
kinderen heminnen hunne ouders.

I. 12. Het onbepalend lidwoord kan sommijlen op
zich zelve staan, wanneer namelijk het zelfstandig naam-
woord, waartoe het behoort, kort te voren in de rede voor-
koms, bij voorbeeld: wie geeft mij een boek? hier is er een.
Geef mij úme pen, indien gij er eene hebt.

I. 13. Wanneer meerdere zelfstandige naamwoorden van
hetzelfde getal en geslacht bijeen geraegd worden, zoo kan
men volstaan mes het bepalend lidwoord alleen voor het
eerste te plaatsen, bij voorbeeld; de wijsheid, liefde en godsvor,
cht van dezen man. Hetzelfde kan geschieden ten aanzien ⁵
van naamwoorden van het mannelijke en vrouwelijke ge-
slacht, mits dezelve in den eersten naamval staan, bij
voorbeeld: de vrijheidsliefde, heldenmoed en standvastig,
heid onzer voorvaderen hebben dit land vrijgemaakt. Ook
is er geene reden, waarom men dit niet zou mogen doen
bij woorden, die in getal verschillen, wanneer het lidwoord

voor beiden hetzelfde is, bij voorbeeld: ik heb de bakkerijen kunstvertrikken van mijnen vriend bezigtigd.

I. 14. Doch wanneer woorden van het onzijdige en mannelijke of vrouwelijke geslachts in den eersten naamval bij eenkomen, en bovendien, wanneer verbogene naamvallen van onderscheiden geslachts en getal worden zamengevoegd, zoo moet het bepalend lidwoord noodzakelijk herhaald worden, als: de dood en het leven — het begin, de voortgang en het einde eener zaak — de genoegens van de lente en den zomer — zich aan den melhuist en de bekoringen der zinnen overgeven.

I. 15. Het kan echter niet zelden te pas komen, dat men, ook buiten de laatst voorgestelde gevallen, het bepalend lidwoord herhaalt, wanneer men namelijk bij elk der onderscheiden voorwerpen, welke men opnoemt, de aandacht wilt vestigen, als: de vorst en de onderdaan, de rijke en de arme, de aanzienlijke en de geringe zijn voor den regterstael van God gelijk. — Het onbepalend lidwoord een moet in de meeste gevallen herhaald worden, als eene roos en eene tulp zijn twee schoone bloemen.

I. 16. Het onbepalend lidwoord wordt in den vierden naamval dikwerf zonder verbuiging geschreven, als hij gebruikte altijd een' langen omhaal van woorden voor eenen. Ook het bepalend lidwoord ondergaat in den dichtsterlijken stijl dikwerf verkorting, als d' ondergang voor den ondergang, 's levens steile baan voor des levens, 't genoeg voor het genoeg enz. — In den gewonen schryfstijl moet men zich van dergelijke verkortingen spaarzaam bedienen, als onbestaanbaar met den aard onzer taal, waarin de woorden met alle hunne letters geheel worden uitgesproken. Er zijn nochtans uitdruk-

kingen, waarin de verkorting van des tot z algemeen is aangenomen, als buiten 's lands, onder 's hands enz. Ook in enkele andere gevallen heeft die meglating geene avarigheid, als een bevel van 's konings wege uitgeraardigd; 's menschen lot op aarde is gemengd uit goed en kwaad. Desgelijks kan het somwijlen tot t verkort worden, vooral wanneer hetzelfde meermalen achtereen in de rede voorkomt, en de woorden, die hetzelfde vereischen, met eenen klinker aanvangen.

B. Over de zelfstandige naamwoorden.

1. Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden.

I. 17. De verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden met elkander is voornamelijk tweederlei, voor zoo verre zij of in eene gelijke of in eene ongelijke betrekking tot elkander staan. De eerste soort van verbinding heeft plaats, wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden dezelfde zaak uitdrukken, of het eene tot verklaring en nadere bepaling van het andere moet dienen, of eindelijk wanneer zij benamingen zijn van verscheidene nemens elkander geplaatste zaken. Bij de laatste soort van verbinding zijn de betrekkingen menigvuldig en worden op onderscheidene wijzen aangeduid.

2. Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden, in eene gelijke betrekking.

I. 18. Twee of meer zelfstandige naamwoorden, als de,

namingen van dezelfde zaak bijeenkomende, staan natuurlijk in denzelfden naamval, als Koning Lodewijk; de Luitenant Admiraal de Ruiter; onze Heer en Zaligmaker Moses.

I. 19. Hetzelfde heeft plaats, wanneer van twee of meer bijeengeplaatste zelfstandige naamwoorden het laatste of de laagsten tot verklaring en nadere bepaling van het eerste dienen moeten, in welk geval zij echter niet noodzakelijk in getal overeenkomen: Willem de derde, Koning van Engeland, Stadhouder der vereenigde Nederlanden. De Ruiter, de grootste zeeheld zijner eeuw. Amsterdam, de aantienlijkste stad van Holland, de geboorteplaats van vele beroemde mannen. In de dagen van Saul, den eersten Koning van Israël. De verkeerdheden der menschen, de voornaamste bron van hunne ellenden. De letteroefeningen, de beste troost in het ongeluk.

I. 20. In denzelfden naamval eindelijk staan insgelijks twee of meer zelfstandige naamwoorden, benamingen zijnde van onderscheidene voormerpen, wanneer zij, uit hoopde van hunne gelijke betrekking tot hetzelfde merkwoord, nevens elkander geplaatst worden, als: gehoorzaamheid en leergierigheid zijn het schoonste sieraad van kinderen. Een braaf zoon eert zijn vader en zijne moeder. Gezondheid, een goede naam en vergenoegdheid zijn de beste schatten. Hij stelt zijn bezittingen, zijn eer en zijn leven in de waagschaal. Hij vreest God, menschen noch motten.

3. Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden in eene ongelijke betrekking.

I. 21. Nog menigvuldiger zijn de gevallen, waarin twee

of meer zelfstandige naamwoorden zoodanig met elkander verbonden worden, dat zij van elkander in naamval verschillen of met andere woorden in eene ongelijke betrekking staan. Dit kan op drieërlei wijze geschieden: 1. door een voorzetsel, als: lijfde tot de deugd; hoop op betere tijden; regen van den hemel; menschen uit de stad; 2. door verbuiging der woorden in den tweeden naamval, als, de genietingen des levens; de bekoorlijkheden der lente; de gunst der menschen; 3. of door het achterste woord onveranderd te laten, als, een stapel boeken; een bos druiven enz. In dit laatste geval heeft eene uitlating van het voorzetsel plaats, en een stapel boeken, een bos druiven enz. is zoo veel als een stapel van boeken; een bos van druiven enz.

I. 22. Omtrent de verbinding van een zelfstandig naamwoord in den verbogenen tweeden naamval met een ander zelfstandig naamwoord valt op te merken, dat het eerste geen lidwoord voor zich hebbende het laatste doorgaans vooraf moet gaan, als David's Psalmen; Vondel's Truïspelen; Gods rechtvaardigheid; Koning Salomons regering enz.

I. 23. Het laatste bygebrachte voorbeeld leidt ons tot eene andere aanmerking, hierin bestaande, dat, wanneer twee zelfstandige naamwoorden, die slechts één denkbeeld uitmaken, met een derde in eene ongelijke betrekking verbonden worden, alleen het tweede of achterste de s, het teken van den tweeden naamval, aanneemt. Dit maken in Koning Salomons regering de beide eerste woorden slechts één denkbeeld uit, weshalve het teken van den tweeden naamval ook alleen achter het laatste komt. Hetzelfde heeft plaats in Koning Frederik's wetboek; Om Pieter's huishouding; Graaf Lodewijk's intogt enz.

I. 24. In plaats van den verbogenen tweeden naamval komt ook dikwerf het voorzetsel van met den vierden naamval, als de genoegens van het leven voor de genoegens des levens; de bekoorlijkheden van de lente voor de bekoorlijkheden der lente; de bevelen van den Koning voor de bevelen des konings. Dit voorzetsel behoort altijd de plaats van den verbogenen tweeden naamval te vervangen, zoo dikwerf men een beheerscht wordend zelfstandig naamwoord, het welk geen lidwoord voor zich heeft, achter het beheerschte wil plaatsen, als de Treurspelen van Vondel, niet de Treurspelen Vondels; de Psalmen van David, niet de Psalmen Davids enz. Desgelijks moet het voorzetsel doorgaans gebruikt worden, wanneer het beheerschte zelfstandig naamwoord een voornaamwoord, het zij met of zonder bijvoeglijk naamwoord, voor zich heeft, als: de bevelen van mijnen vader; de vermaningen van mijnen braven leermeester, ter enz.

I. 25. Ook twee tweede naamvallen kunnen met elkander vereenigd worden, in welke geval de laatste van den eersten afhangt, als: de onbestendigheid der goederen dezzer wereld. Doorgaans moet men ter vermyding van wanliidendheid een' dezzer naamvallen met van omschrijven, als: de mildadige vruchten van de beoefening der wetenschappen; de verwaarloozing van het gebod der liefde enz.

C. Over de bijvoegelijke naamwoorden.

I. 26. De bijvoegelijke naamwoorden staan voor de zelfstandige naamwoorden, waartoe zij behooren en volgen dezelve in naamval, geslacht en getal, als: de naastige leerling,

ling; de gehoorzame dochter; het brave kind.

I. 27. Van het eerstgenoemde heeft alleen eene schijnbare uitzondering plaats, wanneer bij eigennamen, ter onderscheiding van anderen van denzelfden naam, het bijvoegelijk naamwoord met het lidwoord voorop achter den eigenaam geplaatst wordt, als: Willem de eerste; Lodewijk de veertiende; Alexander de groote. Immers is dit hetzelfde, als of men zeide Willem, de eerste Willem (in onderscheiding van andere) enz. welk laatste Willem alleen kortheidshalve verzwegen wordt.

I. 28. Bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden komen echter ook somwijlen zonder eenig lidwoord achter zelfstandige naamwoorden, als: de lof van de Ruiter, eenen held en een menschlievend als dapper. Doch in dit geval nemen zij de gedaante van bijwoorden aan, voor zoo verre zij geheel onverbogen blijven, zoo als uit het aangeroerde voorbeeld blijkt, en nog nader blijken kan uit het volgende: Krasmus en de Troos, twee mannen de bewondering van alle eeuwen waardig, dat hetzelfde is als of men zeide, die de bewondering van alle eeuwen waardig zijn. Achter de werkwoorden zijn, worden, blijven namelijk is het bijvoegelijk naamwoord altijd onverbogen, als: de boomen zijn groen; de kinderen worden groot; de appels blijven zwaar.

I. 29. Een bijvoegelijk naamwoord kan eigenlijk met zonder een zelfstandig naamwoord plaats hebben. In twee gevallen echter geschiedt dit; 1) wanneer het in betrekking staat tot een kort voorafgaand of volgend zelfstandig naamwoord, als de naastige leerling wordt geproeven, de trage veracht; de gerechtigheid draagt het zwaard in de ziele, de meescheel in de andere hand. 2) Wanneer het zelfstandig naamwoord liget ter raden is, als: op den dorden van Nijnmaand werd het belegerd

Leijden ontzes, dat is, op den derden dag

I. 30. Bij zamengestelde zelfstandige naamwoorden heeft het bijvoegelyk naamwoord eigenlijk alleen betrekking tot het laatste lid der samenstelling, dat het geslachts bepaalt, als: de brane huisvader, de kunstige iuwerkemaker. Intusschen heeft het gebruik hiervan in sommige gevallen eene uitzondering gemaakt, als: een zijden kousenmeester; het oude vrouwenhuis enz., waar zijden, oude niet tot meester en huis, maar tot kousen en vrouwen behooren, en als het ware een lid der samenstelling uitmaken; weshalve men dezelve niet ongeroegelyk door een dwarsstreepje met hunne zelfstandige naamwoorden verbinden kan, op deze wyze: zijden-kousenmeester enz.

I. 31. Men kan, vooral in den gemeenzamen spreektrans, bij de vereeniging van twee bijvoegelyke naamwoorden, die denzelfden uitgang hebben, dien uitgang in het eerste afschrijven en alleen bij het tweede plaatsen, en diuidt in dit geval de afschrijving door een dwarsstreepje aan, als: eene troost - en zegenrijke leer; een iis - en inwendig gevoel.

I. 32. De bijvoegelyke naamwoorden beheerschen ook naamvallen, en met 1) den tweeden, als: zijns verstands magtig; des doods schuldig; zijner onschuld bewiist enz.; doch dit gebruik behoort thans voornamelyk tot den hoogerenschryfstyl, termyl men in den gewonen spreek- en schryftrans zich meestal van voorzetselen of den vierden naamval bedient, als: zijn verstand magtig; den dood schuldig; van zijne onschuld bewiist enz. 2) Andere vereischen den darden naamval, als: niemand is Gode in magte gelijk; in bezock is mij aangenaam; een kind moet

zijnen ouderen gehoorzaam zijn; het merken is u nuttig enz. In den gemeenzamen styl echter worden hiervoor meermaalen voorzetselen gebruijks, als: niemand is aan God gelijk; een kind moet gehoorzaam zijn aan zijne ouders; dit is nuttig voor u enz. - 3) Den vierden naamval vorderen die bijvoegelyke naamwoorden, welke maat, gewigt, waarde of ouderdom aanduiden, als: arie ellen lang; tien pond zwaar; vier stuivers waardig; veertien jaren oud enz.

I. 33. De bijvoegelyke naamwoorden regeren, voor zoo verre zij deelwoorden zijn, den naamval, toebehoorende aan het merkwoord, waarvan zij genomen zijn, als: luicheid is eene den mensch onteerende ondeugd.

I. 34. Wanneer twee voorwerpen, met opzigt tot zekere eigenschap, door middel van den vergrootenden trap met elkanderen vergeleken worden, zoo moet achter dien trap altijd dan komen, als: Pieter is naartiger en leerramer dan Karol; Mietje is grooter dan Lotje. In de gegevene voorbeelden ziet men dat eene ongelijkheid words aangeduid. Doch, wanneer men eene gelijkheid wil uitdrukken, zoo geschiedt dit door zoo of even, als, bij voorbeeld: Mietje is even groot als Lotje; ik mees dit zoo goed als gij.

I. 35. De overtreffende trap heeft den tweeden naamval, of een der voorzetselen van iis, onder bij zich, als: de beste der menschen; de liefste van allen; de rijkste iis het dorp; de aanzienlijkste onder zijne medeburgers.

I. 36. De bijvoegelyke naamwoorden nemen sommijlen de natuur van bijwoorden aan, wanneer zij namelyk niet dienen, om de eigenschap van eenigen persoon of zaak iis te drukken, maar alleen, om de beteekenis van een ander bijvoegelyk naamwoord nader te bepalen, als: eene zachte ruischende beek; eene

aangenaam riekende bloem enz. waar zachts en aangenaam niet tot beek en blaem, maar tot de eigenschappen, die aan beide worden toegekend, behooren.

D. Over de voornaamwoorden.

I. 37. Van de persoonlijke voornaamwoorden (om met aere te beginnen) worden die, welke den eersten en tweeden persoon aanduiden, zonder onderscheid van geslachts gebezigd, omdat deze personen uit hunnen aard reeds genoeg bepaald en kennelijk zijn. De derde persoon daarentegen, die tot allerlei afwezige voorwerpen betrekking heeft, komt in het enkelvoud onder driederlei geslachts voor.

I. 38. Omtrent het vrij gemeenzaam gebruik van gij, den, u, lieden in het meervoud zij aangemerkt, dat hetzelfde over het algemeen is af te keuren, als op eene verkeerde onderstelling rustende, en, zonder de duidelijkheid grootelijks te bevorderen, de rede met eene onbevallige herhaling van niets beduidende klanken bezwarende. Gij toch, hoe zeer thans, ook als enkelvoud, alleen in gebruik zijnde, is oorspronkelijk een meervoud, terwijl du, en in de verbogene naamvallen dij, het oude en echte enkelvoud is. Voorts is het gemeenlijk ook van elders genoeg blijkbaar, of de rede tot een' of meerdere personen gerigt zij.

I. 39. Niet zelden volgt achter een voornaamwoord een zelfstandig naamwoord, het welk ter nadere omschrijving van hetzelfde diens. In dit geval moet het zelfstandig naamwoord met het persoonlijk voornaamwoord in getal en naamval overeenkomen; doch het geslacht kan verschillen, als: ik schonk hem, dien verrader, te onbedacht mijn vertrouwen.

Hij gaf mij, zijnen opregten vriend, gehoor. Dit boek wordt u, den vlijtigiten en gehoorzaamsten leerling, ten geschenke gegeven. Het afsterven van hem, de hoop en het sieraad van zijn geslacht, wordt door allen betreurd.

I. 40. Het voornaamwoord van den derden persoon volgt gemeenlijk het geslacht der voorwerpen, waartoe het betrekking heeft, niet dat der woorden, waardoor die voorwerpen worden aangeduid, als: zijne Majesteit gaf te kennen, dat hij verlangde. Het meisje liet het kind vallen, dat zij op haren arm droeg. De Min (Cupido) lachte, toen hij mij zijnen pijl in het hart geschoten had. De woorden zelve intusschen behouden altijd het hun eigen geslacht, als: de pijlen der Min, niet des Mins of van den Min; de wagen van de zon, niet van den zon, ofschoon men van de zon, naar de Heidensche fabellier als een God voorgesteld, zegt, dat hij zijnen wagen menst.

I. 41. Het wederkerige zich wordt gebruikt, wanneer het merkwoord op den handelenden persoon zelve te rug merkt, als: hij beroemt zich niet hem; hij verspreekt zich; zij overmoet zich; zij eigenden het zich toe. — Sommigen vinden men zich ook voor elkanderen gebruikt, als: zij omheldden zich enz. Doch dit gebruik behoort, als onbestaanbaar met den aard onzer tale, vermijd te worden.

I. 42. Wanneer het voornaamwoord van den derden +
persoon niet tot den persoon, die het hoofdonderwerp der rede is, maar tot eenig' ander' voorafgaand' persoon betrekkelijk is, zoo moet hetzelfde, duidelijkheidshalve, met de voor-
naamwoorden deze, die of dezelve vermisfeld worden, b. v. de veldheer was gewond in den slag, en, toen hij door den heilmeester verbonden zou worden, kreeg deze (of dezelve, niet hij)

eenen kogel in het hoofd. Nu is het duidelijk, dat met het laatste op den heelmeeſter gedaeld wordt, doch, wanneer voor deze of dezelve het voornaamwoord hij geſteld wordt, zoo ontſtaas er gevaar van misverſtand, aangezien dit hij, volgens den aard onzer taal, tot het hoofdonderwerp der rede, en dus hier tot veldheer, terug gebragt moet worden.

I. 43. Men laat het geſlachts en den perſoon onbepaald: men zings; men lachs enz. — Voorts dient omtrents dit men nog aangemerkt, dat hetzelfde kwalijk tot m verkort wordt, aangezien en geen uitgang is, maar tot het woord zelf behoort.

I. 44. Iemand en het tegengestelde niemand kunnen mede tot de perſoonlijke voornaamwoorden gebragt worden. Ten aanzien van dit laatste merken wij aan, dat hetzelfde altijd aan, nooit als achter zich moet hebben, als: ik ken, de niemand in de ſtad aan hem, niet als hem. Hetzelfde gelas omtrents niets, nooit, nergens, ander enz.

I. 45. De bezittelijke voornaamwoorden zijn in der daad niets anders dan bijvoegelijke woorden, van de perſoonlijke voornaamwoorden gevormd. Dit dien hoofde volgen zij ook, bij hunne verbinding met zelfſtandige naamwoorden, de regelen, die te voren omtrents de bijvoegelijke naamwoorden zijn opgegeven.

I. 46. Wij hebben, zoo in het enkel- als meervoud, twee bezittelijke voornaamwoorden van den derden perſoon voor de beide geſlachten, zijn, namelijk, zijn en haar, welke wij onderscheiden gebruiken, naarmate van een mannelijk of vrouwelijk voorwerp geſproken wordt. Dus zegt men van eenen koning, zijn, van eene koningin, hare majesteit, en zoo in alle andere gevallen. Wij maken hier,

van voornamelijk gewag, om te doen opmerken, melk eene aanwint van duidelijkheid zulks aan onze taal geve bouen vele andere talen, die eene dergelijke onderscheiding misſen.

I. 47. De bezittelijke voornaamwoorden worden, even als de perſoonlijke (zie I. 40.) op het geſlachts van den perſoon, niet op dat van het woord, betrekkelijk gemaakt, als: de Min (Cupido) schiet zijne pijlen; de zon (voor den zonnegod genoemd) beklimt zijnen wagen; het mijf verwaarloost hare kin, deren enz.

I. 48. Wanneer zelfſtandige naamwoorden van het, zelfde geſlachts en getal voorafgaan, kan het sommigen onzeker zijn, waartoe het bezittelijke voornaamwoord gebragt moet worden. In dit geval behoort men voor zijne, zijn, ne of hare, den tweeden naamval deszelfs of derzelver in plaats te ſtellen, wanneer een andere dan de handelende of hoofdpersoon der rede bedoeld wordt, waartoe het bezittelijk voornaamwoord uit zijnen aard terug keert. Dus moet men zeggen: Titius meldt zijn vriend, dat hij deszelfs huis verkooft heeft; wanneer niet het huis van Titius, maar dat van zijn vriend bedoeld wordt. Doch, zoodra het verband der rede alle onzekerheid hieromtrents uitsluit, behoort men zich aan het voorgestelde niet te houden. Dus, bij voorbeeld, is er geene zwarigheid, om te zeggen: Titius meldt zijn vriend, dat hij aan zijn verzoek voldaan heeft, mijl de zin hier genoeg leert, dat het laatste zijn niet anders dan tot vriend behooren kan.

I. 49. Ochtter de werkwoorden zijn, blijven enz. worden de bezittelijke voornaamwoorden ook, even als de bijvoegelijke naamwoorden, onvertoegen gebruikt, als: de bezitting is mijn;

hes goed blijft uw. Ook vooraan: zijn is de erfenis; uw is het rijk.

I. 50. Ontrent de vragende voornaamwoorden merken wij eerstelijk aan, dat men in denzelfden naamval moet antwoorden, waarin gevraagd wordt, als: wien behoort dit boek? mij (voluit: mij behoort dit boek). Wie heeft dit geschreven? mijn broeder, (voluit: mijn broeder heeft dit geschreven).

I. 51. Nog merken wij aan, dat, in plaats van de vragende voornaamwoorden, in de verbogene naamvallen, van zaken dikwijls waar gebruikt wordt, als: waarvan (van welke zaak) wordt hij beschuldigd? waaroner (over welke zaak) hebt gij gesproken? Doch, wanneer personen bedoeld worden, zoo behoort men, buiten den stijl der dichtkunst, zich van de voornaamwoorden te bedienen, als: van wien (van welken persoon) spreekt gij? wien (welken persoon) zal het gelden?

I. 52. De aanwijzende voornaamwoorden, die genoemd, om, dat zij onderscheidene voorwerpen aanwijzen, worden zoo met met zelfstandige naamwoorden, of in betrekking tot dezelve, als op zichzelve staande, gebruikt, als: die som is moeilijk. kint gij dezelve (nodelijk som) maken? zulken, die bevestig zijn iets nuttigs te leeren, wordt de gelegenheid daartoe aangeboden.

I. 53. Men wachte zich voor het overvloedig gebruik van het voornaamwoord die, dat, als: mijne moeder die heeft het gezegd; het kind, dat is gevallen; voor: mijne moeder heeft het gezegd; het kind is gevallen. Sommigen echter, wanneer op den genoemden persoon een breedere omschrijving volgt, is het gebruik van het voornaamwoord tot bevordering van den nadruk dienstig, als: de brave leerling, die zijne onderwijzers bemint en verbiedt, die altijd redig, werkzaam

en oplettend is, die is lof en belooning waardig.

I. 54. Door deze duidt men iets, dat nabij en tegenwoordig is, door gene iets meer afgelegens aan, als aan deze en gene zijde der rivier. ook met betrekking tot een zelfstandig naamwoord, als: Pieter en Klaas zijn van een geheel tegengesteld gedrag; deze (Klaas) doet alles, wat zijne ouders en leermeesters hem gebieden, gene (Pieter) meijert steeds hien te gehoorzamen. Wanneer men van drie zaken spreekt, die van elkander af liggen, zegt men van de naaste deze, van de middelste die, en van de verst afgelegene gene, als: ik zat in deze kamer, zij in die en hij in gene. Deze en gene worden ook dikwerf bijeengevraagd, om verscheidene onbepaalde dingen van eene soort aan te duiden, als: ik heb dit iis deze en gene omstandigheden opgemaakt.

I. 55. Het onzijdige dit wordt altijd voor het merkwoord zijn gebruikt, ook wanneer daarop een zelfstandig naamwoord van het mannelijk of vrouwelijk geslacht, of in het meervoud volgt, als: dit is zijne geliefte bezigheid; dit zijn de nuttigste oefeningen. Hier voor dit te stellen deze, strijdt tegen den aard van ons taalgebruik; gelijk daarmede niet minder strijdt, dig is het voornaamwoord achter het merkwoord te plaatsen, bij voorbeeld: de zaak is deze; mijn vermaak is dit; voor: dit is de zaak; dit is mijn vermaak.

I. 56. In plaats van de aanwijzende voornaamwoorden deze en die. kan men, doch in den ongebonden stijl alleen van zaken, niet van personen, in de verbogene naamvallen ook hier en daar gebruiken, als: er is hiervan (van deze zaak) veel gesproken; ik slo daaraan (aan die zaak) geen geloof.

I. 57. De gene, het gene behoort tot de aanwijzende,

nies tot de betrekkelijke voornaamwoorden. Men mag dus nies zeggen; hes gerüchts, hetgeen (voor hetmelk) ver, spreids words, is ongegrond. Intüsphen is hetgene of hes geen voor hetgene das nees door het gebrüike gemettigd, als: hetgeen ik zeg is waarheid.

I. 58. Dezelue en dezelve verschillen grootelyke in nadruk van beteekenis. Hes eerste zegt enkel zoo veel, als die, en words alleen met opzigt tot een voorgaand zelf, standig naamwoord gebrüiks; hes laatste verzekert, dat hes niemand anders is, dan de bekende of bedoelde persoon, en heeft doorgaans een zelfstandig naamwoord bij zich. Hes een en ander is blykbaar in hes volgend voorbeeld: ik vraeg naar den leerling, die zoo fraai geschreven had; de meester nees mij denzeluen en roegde er bij: dezelve jongen miens ook in hes lezen uit. Som, mijlen words dezelve ook zonder zelfstandig naamwoord gebrüiks, als: hij is nog dezelve, die hij altijd was; of ook euvoudig: hij is nog altijd dezelve.

I. 59. De betrekkelijke voornaamwoorden, die eene tusschengeroeyde uitdrukking naar een te voren genoemd voorwerp terug roeren, komen met hetzelue in getal en geslachs over een, maar hangen, met opzigt tot hunnen naamval, van de beheersching af, bij voorbeeld: hes kind, das zich mel gedraags, words door ieder bemind. Mijn rader, miens woorden ik altijd geloof, heeft mijdis gesezd. De prijs, dien of melken ik ontrangen heb, bestaas in een fraai boek.

I. 60. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden voorafgaan, zoo moet hes voornaamwoord, das op dezelve betrekking heeft, in hes meervoud staan, als: de

achtung, toejüiching en hes vertrouwen, melke hün ten deel nielen, nies hetmelk hün ten deel niel, das verkeerd zou zijn.

I. 61. In gevalle hes betrekkelijk voornaamwoord tot eene geheele rede terug keert, komt er geene bepaling van hes geslachs te pas, en words derhalue hes voornaamwoord in hes onzijdige geslachs gesteld, als: ik vond de hinders berig met hünne les te leeren, das mij zeer aangenaam was.

I. 62. In een enkel geval words hes zelfstandig naamwoord herhaald, wanneer, namelijk, dis laatste te verre van hes eerste verwijderd is, om de betrekking diidelyk te maken, bij voorbeeld: de meester had den leerlingen eene taak opgegeven, die zij gedurende den tyd, das de school zoude stil staan, moesten afmerken; melke taak zij, bij hünne terugkomst, allen, afgedaan, medebragten.

I. 63. Welke of dewelke words meestal in den deeftigen, hes kortere die doorgaans in den gemeenzamen styl gebrüiks. Men kan echter hes laatste ook in den meer verhevenen styl, ter behagelyke of misfeling, berügen. Ook words hetzelue in den eersten naamval gemeenlyk achter de persoonlyke voornaamwoorden gebrüiks, als: ik, die u bemind; hij, die mijn vriend mel zijn; wij, die ün gelük bedoelen. In de verbogene naamvallen daarentegen words lieft wie of melke geberüigd, als: hij, wien ik mijn gelük te danken heb; zij, melken (of miens) de fortune günstig gemeest is enz.

I. 64. Hetgeen ten aanzien der vragende voornaamwoorden is aangemerkt, das namelijk daer voor in de verbogene naamvallen, wanneer van zaken gesproken words, waar gebrüiks kan worden, gelas insgelyks omtrent de betrekkelijke, als: de pen, waarmede ik schrijf; de grond, waarop mij

staan enz.

E. Over de werkwoorden.

1. Over de personen.

I. 65. Daar de kenteekening der personen aan het einde van onze werkwoorden niet scherp genoeg is, om alle misverstand en verwarring voor te komen, zoo vor, ders het Nederduitsch taalgebruik, dat men dezelve in den eersten en tweeden, en, bij afwezigheid van het zelfstan, dig naamwoord, hetwelk den persoon of de zaak uitdrukt, ook in den derden persoon door de voornaamwoorden aandui, de. Het is dus strijdig met den aard onzer tale, wanneer men, gelijk in den gemeenzamen stijl wel eens geschiedt, het persoonlijk voornaamwoord weglaat, als: hebbe uwen brief mel onvangen; verklare by dezen enz. voor: ik heb uwen brief mel onvangen; ik verklare by dezen enz.

I. 66. In de gebiedende wijze nogtans, waar de aange, sprokene of tweede persoon reeds genoeg bepaald is, wordt het voornaamwoord weggelaten, ten zij deszelfs plaatsing nadrukshalve noodzakelijk zij, als: zoo um broeder mij niet kan bijstaan, help gij mij dan.

I. 67. Wanneer twee of meer werkwoorden tot denzelf, den persoon behooren, wordt deze slechts eens genoemd, als: ik heb hem overal gexoehs, maar nies gevonden. Hij leest, schrijft en cijfers zeer goed. In eene rede nogtans, waar het werkwoord het persoonlijk voornaamwoord voorafgaat, moet dit laatste herhaald worden, als: handels gij echter tegen mijne maarschiming, en stort gij dus u zelven in het ongeluk, zoo

moet gij op mijne hulp nies rekenen. Hij onderniems het, en vermoedelyk zal hij gelukkig slagen.

I. 68. Wanneer een naamwoord en een werkwoord eene zaak in haar geheel voorstellen, dan behoeft, by hare nadere beschrijving, noch het naamwoord, noch het werkwoord herhaald te worden, b. v.: beide leerlingen min, ten elk in een bijzonder vak uis, de eene in het lexen, de andere in het schryven. Dikwilt ook wordt een werk, woord, hetwelk op twee personen betrekking heeft, by den laas, sten vermenen, als: Pieter houdt meer van spelen, Jakob van leuren. Het meisje hemins de poppen, de jongen de paarden.

2. Over de getallen of het enkel- en meer, voud der werkwoorden.

I. 69. De werkwoorden staan altijd in hetzelfde getal, als de personen of zaken, waartoe zij betrekking hebben, als: de hond blafst; de nachtgalen fluiten. Wanneer een werk, woord tot twee of meer voorafgaande voorwerpen, die in het enkelvoud staan, betrekking heeft, zoo moet hetzelfde in het meervoud gesteld worden, als: naar stigheit, leergierigheid en gehoorsaamheid zijn het schoonste sieraad van kinderen. Doch, wanneer het werkwoord voorafgaat, zoo kan hetzelfde, hoe zeer ook tot meerdere voorwerpen, en onder deze zelfs een dat in het meervoud staat, behoorende, nogtans in het enkelvoud staan, indien slechts het naastvolgend voorwerp enkelvoudig is, als: er was in huus slechts een bed, een tafel en drie stoelen. Ook in de reken, kunst staat achter getallen, die een meervoud uit,

drücken, doorgaans een werkwoord in het enkelvoud, als: zes en drie is negen; tweemaal vijf is tien enz.

I. 70. Het meervoud des werkwoords is verder noodzakelijk, wanneer het in het enkelvoud staan, de voormerp der rede, door de byvoeging van verschillende hoedanigheidswoorden, inderdaad twee onderscheidene voormerpen aanduidt, als: de ware en valsche Godsdienstijver verschillen hemelsbreedte in hunne uitmerkselen. — Ook verdient hier nog eene oude en door kiesche schryvers meermalen als eene fraaiheid gebetigde spreekwijze vermeld te worden, namelijk: daar is er, voor daar zijn er; daar is er, die gelooven, die bemeren enz. — Deze spreekwijze nog eens moet slechts spaarzaam en niet dan in den deftigen stijl gebruikt worden.

I. 71. Wanneer onderscheidene personen voor een werkwoord geplaatst worden, dan geldt de eerste persoon boven den tweeden, en deze wederom boven den derden. Bij de vereeniging van den eersten en tweeden, of ook van den eersten, tweeden en derden persoon wordt meestal het meervoud van den eersten voor het werkwoord gesteld, als: ik en gij; of ik, gij en hij, mij meten dit niet. Ook komt dit mij mel eens voor aan, bij voorbeeld: wij, mijn vriend en ik, zijn bereid uis te doen. Wanneer de tweede en derde persoon byeenkomen, zoo staas het werkwoord in den tweeden persoon van het meervoud, als: hij en gij, of gij en hij zijn daarvan getuigen gemeest.

3. Over de tijden der werkwoorden.

I. 72. De tijden worden, vooral in den dagelijkschen spreektrans, mel eens met elkanderen vermisfeld. Zoo gebruikt men den tegenwoordigen tijd voor den verledenen, wanneer van iets, dat korttelings voorviel, gesproken wordt, b. v.: gij hoort, dat ik mijne zaak mel wees te verdedigen voor gij hebt gehoord. Denzelfden tijd bezigt men ook voor den toekomstenden, wanneer men iets bedacht, dat kort aanstaande is: gaat gij morgen ook naar buiten? ik kom spoedig weer; voor: zult gij morgen ook naar buiten gaan? ik zal spoedig weer komen.

I. 73. Inzonderheid wordt in levendige verhalen de tegenwoordige tijd dikwerf voor den onvolmaakte verledenen in plaats gesteld, om den toehoorder bij het gebeurde als tegenwoordig te doen zijn, b. v.: terwijl ik gerust op mijne kamer zit, hoor ik plotselyk iemand angstig om hulp roepen. Ik vlieg naar buiten, en zie eene vrouw in het water liggen. Sjlings spring ik in een schuitje, dat juist in de nabijheid lag, roei naar de ongelukkige toe en heb het geluk haar te redden. Dese wijze van voorstelling, in de verwondelyke spreektaal niet ongemeen, wordt door schilderachtige geschiedschryvers en bonenat door dichters dikwerf gebezigd.

I. 74. Nog merken wy aan, dat eene rede in den zelfden tijd moes worden voortgezet, waarin zij begonnen is, als: ik gaf den ongelukkigen alles, wat ik bij mij had. Om die reden moes ook het antwoord op

eene vraag in denzelfden tijd van de vraag staan. hebs gij uwen vriend binnen kors ook gezien? ja, ik heb hem gisteren bezocht.

4. Over de wijzen der merkwoorden.

I. 75. De aantoonende wijze words gebruikes, om iets stelligs en zekers, de aanvragende daaren tegen om iets twijfelachtigs en onzekers iets te drukken. Zoo dikwerf derhalve eene voorwaarde, een wensch of oogmerk, eenige hoop, vrees of iets dergelyks words aangeduid, moet men zich van de aanvragende wijze bedienen, als: men stond hem deze som toe, onder beding, dat hij van alle verdere aanspraak op de erfenis afzage. Och, dat hij eenmaal wijs worde! De vader haastijds zynen zoon, opdat hij deugdzaam worde. Ik hoop, dat u dit geen kwaad moge doen. Ik vrees, of hij van die ziekte wel opkome. — Wij zullen gelegenheid krijgen, om hierover bij de voegwoorden nog iets meer te zeggen.

I. 76. De gebiedende wijze words niet alleen gebruikes, om iets te bevelen, als: doe het geen u gezegd is; maar ook om op te wekken, te vermanen en te verzoeken of te bidden, als: volg den raad uwer ouderen, en gij zult gelukkig worden. Zorg, dat ik alles in orde vinde. Geef, o God, ons uwen regen. Ook bedient men zich van deze wijze, om een mogelijk geval verkort iets te drukken, als: mees rijk zonder vergenoegd te zijn, en gij zult ongelukkig maken, dat is, wanneer gij rijk zijt enz.

— Dit gebruik nochtans behoort alleen tot den stijl der meespreekendheid en dichtkunst.

I. 77. De onbepaalde wijze der merkwoorden, welke eene handeling zonder bepaling van persoon voorstelt, words ook dikwerf als een zelfstandig naamwoord met en zonder lidwoord gebuigt, als: het spelen moet alleen tot eene verpoosing van het werken dienen. Gehoorzamen is de pligt van kinderen. Ik ben moe van het wandelen. Hooft zingen is schade, lijk voor de borst.

I. 78. Omtrent de deelwoorden, welke aard en getal naar wy onderstellen, is de spraakkunst genoeg bekend zijn, merken wij alleen het volgende aan. De bedryvende deelwoorden kunnen denzelfden naamval bij zich hebben, als de merkwoorden, waarvan zij afgeleid zijn, als: eene moed gevende vertroosting; een vruchtdragende boom; de zichselven behagende dwaas. — De verledene deelwoorden worden somwijlen ook in een bedryvenden zin gebuigt, als: de ingebeelde zieke, dat is, die zich inbeeldt ziek te zijn; een eer- en pligtvergeten mensch, dat is, die eer en pligt vergeten heeft. Zoo words ook iemand, die anderen diens, een bediende genoemd.

I. 79. Er is voorts in onze taal nog een bysonder gebruik der deelwoorden aangenomen, by welk een deelwoord, met een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord vereenigd, op zich zelf en als buiten verband tot de verdere rede staat. S. v. de oorlog verklaard zijnde, trok het leger buiten de grenzen. Dit afgedaan zijnde, ging de vergadering uit.

een. Men heeft lang getwist, of in deze spreekwijze de vierde of eerste naamval moes plaats heb-
ben, den oorlog of de oorlog verklaard zijnde; doch het
laatste is thans bevestigd. Intusschen houden wij, zon-
der de gemelde spreekwijze geheel te durven afschrijven,
het daarvoor, dat men best doet, met dezelve, zoo veel
mogelijk, te vermijden, en zich ten dien einde van
eene omschrijving te bedienen, b. v.: nadat de oorlog
verklaard was enz.

5. Over de hulpwoorden.

I. 80. Wanneer twee of meerdere werkwoorden
in dezelfde betrekking sjeenkomen, words het hulp-
woord, dat zij met elkanderen gemeen hebben, slechts
eens geplaatst, b. v.: alles, wat ik gezien, gehoord
in bijgewoond heb, heeft mij geleerd, dat enz. Hij
heeft mij beloofd, dat hij morgen bij mij komen en
met mij wandelen zal. Gehoorzame en naarstige kin-
deren worden beloofd, ongehoorzame en luije gestraft.

I. 81. Men vermijde de ongepaste verdubbeling van
het woord hebben, die met eens gehoord words, als:
gij hebt het mij beloofd gehad, voor gij hebt het mij
beloofd; ik heb het u met voorspeld gehad, voor ik
heb het u met voorspeld. Eene dergelijke onestoligheid
heeft ook sommigen in den lijdenden staas plaats, door
de ongepaste vereeniging van de hulpwoorden zijn en
worden, als: mij is verhaald geworden, voor mij is ver-
haald; ik ben daartegen door mijnen vader dikwerf
gewaarschijmd geworden, waar ik ben gewaarschijmd

voldoende was. — Intusschen verwarre men niet de
afgekeurde verdubbeling van het hulpwoord hebben eens,
eens die gevallen, waarin dit woord in eenen anderen
zin gebruikts words, als: ik heb heden veel te wer-
ken gehad, d. i. ik heb heden veel moeten werken.
Ik heb lang eene groote som gelds liggen gehad, d.
i. ik heb lang eene groote som gelds bezeten, die
bij mij lag.

6. Over de verbinding van het eene werkwoord met het andere.

I. 82. Wij bedoelen hier niet de verbinding der
werkwoorden door middel van voegwoorden, maar al-
leen die, waarbij het eene werkwoord tot nadere be-
paling van het andere dient. Deze verbinding geschie-
ds door het nader bepalend werkwoord, of als deel-
woord, of in de onbepaalde wijze met of zonder te, bij
het andere te voegen.

I. 83. Bij de verbinding der deelwoorden met de
werkwoorden, blijven de eersten, op de wijze van by-
woorden, onverboogen, als: ik vond mijnen vriend
stervende en alle hoop op zijn herstel verloor. Ik
zag de droefheid op zijn gelaas geteekend. De boeken
lagen verspreid door de kamer. Zoo words ook de
betekenis van het werkwoord komen, door byvoeging
van het verleden deelwoord, nader bepaald, als: hij
kwam haastig aangeloopt; hij kwam te paard gere-
den; desgelijks die van het werkwoord gaan, als: alle
hoop ging verloren. Ook met willen hebben words

het verleden deelwoord verbonden, als: ik wil mijnen last volvoerd hebben; ik wil het kind niet bedorven hebben, dat is: ik wil dat mijn last volvoerd worde; ik wil niet, dat het kind bedorven worde.

I. 84. Voorts geschiedt, volgens het boven aan gemerkte, de verbinding van twee merkwoorden, door het nader bepalend merkwoord in de onbepaalde wijze met of zonder te achter het eerste te plaatsen. Het de onbepaalde wijze zonder te worden verbonden, 1) die merkwoorden, welke slechts eene omstandigheid aanduiden, die tot elk bedrijf betrekkelijk kan gemaakt worden, terwijl de handeling zelve door de onbepaalde wijze wordt uitgedrukt. Deze zijn durven, kunnen, laten, moeten, mogen, willen, zullen, als: ik durf den meester niet tegenspreken; hij kan dien last niet dragen; hij laat een huis bouwen; ik moet deze taak afwerken; ik mag hem niet lijden; gij moogt dit niet doen; dat wil niets zeggen (waar willen zoo veel als een hulpwoord is) ook ik wil u alle hulp bewijzen; dit zal niet gebeuren. 2) Enige andere merkwoorden, waarvan de zin en handeling met die van het volgende merkwoord in de onbepaalde wijze als eene onafgebroken keten uitmaken. Van dien aard zijn: heeten (voor noemen, want in den zin van bevelen heeft het de onbepaalde wijze met te achter zich) helpen, hooren, leeren, noemen, voelen, zien, als: dat heet ik merken; hij hielp mij mijn goed pakken; ik hoor de vogels zingen; ik leer op de fluit spelen, ook voor onderwijzen, als: hij leert de kinderen lezen; dat noem ik tyd verkwisten; ik voel mijn hart kloppen; ik zie

een' ooyevaar vliegen.

I. 85. De onbepaalde wijze zonder te komt voor, te ook achter blijven, als: hij blijft liggen; hij blijft doorlezen; achter gaan, als: ga eens zien, wat daar gebeurt; en, in den gemeenzamen stijl, gaan slapen, gaan liggen, gaan eten enz.; achter komen, als: ik kom eens zien, hoe gij het maakt; achter vinden, als: ik vond dat papier op straat liggen.

I. 86. Daar onze merkwoorden geen eigen lijndenden vorm hebben, maar dezen alleen door middel van hulpwoorden verkrijgen, zoo wordt de onbepaalde wijze zoo wel in een lijndenden als bedrijvenden zin bij ons gebruikt. Dus kan: ik zie hem slaan, ik hoor hem roepen, zoo wel beteekenen: ik zie, dat hij slaat; ik hoor, dat hij roept; als: ik zie, dat hij geslagen, ik hoor, dat hij geroepen wordt. Hieruit zou sommigen dubbeltinnigheid kunnen geboren worden, welke men, of door omschrijving, of op enige andere geschikte wijze, moet trachten te vermijden.

I. 87. Achter andere merkwoorden volgt de onbepaalde wijze met te, een voorzetsel, dat zooveel als tot beteekent. Dit voorzetsel komt voor de onbepaalde wijze, zoo dikwerf de beteekenis van het te werkwoord slechts eene strekking, taanadering heeft tot die van het volgende. Zie hier eenige voorbeelden. Ik begeer, verlang, wensch hem te spreken. Ik hoop daar toe in staat te zullen zijn. Ik denk (ben voornemens) morgen naar buiten te gaan. Ik zal trachten, zien (voor trachten), poogen u te helpen. Ik ben bereid, gezind, genezen, verpligt u dien dienst te bewijzen. Ik be-

neel, ik gelast, ik hees, ik gebied, ik verbied in dis
te doen. Hij mees zich mies naar anderen te schikken.
Hij vergas zijne boodschap over te brengen: en zoo in hon-
derd anderen. Ook achter zijn, vallen, hebben en staan
volgt de onbepaalde wijze met te, om daardoor eene mo-
gelykheid of noodzakelykheid uit te drukken, als: hij is
daar altijd te vinden, d. i. hij kan daar altijd gevonden
worden; er valt nog veel op aan te merken, d. i. er kan
nog veel op aangemerkt worden; er is nog veel te beta-
len, d. i. er moet nog veel betaald worden; ik heb nog
iets te verrigten, d. i. ik moet nog iets verrigten; er
staas ons nog veel te duchten, d. i. wij maeten nog veel
duchten. — Desgelyks koms achter het voorzetsel zon-
der doorgaans de onbepaalde wijze met te, als: hij ver-
trok zonder afscheid te nemen. In een enkel geval
nogtans wordts te meggelaten, als: hij ging zonder eten
naar bed. — Eindelyk wordts ook de onbepaalde wijze
met te gebruikt, wanneer dezelve het onderwerp der
rede uitmaakt, als: het behage mij in te hooren; het
is mijn plicht in te gehooramen, of ook: in te gehoor-
amen is mijn pligt.

I. 88. Die merkwoorden, welke de onbepaalde wijze
zonder ~~te~~ achter zich ontrangen, hebben in den volmaakt
en mees in den volmaakt verledenen tyd de onbepaalde wij-
ze achter het hulpwoord, als: ik heb hem zien wandelen;
ik heb hem hooren spreken; hij heeft mij helpen dra-
gen; ik heb hem doen verhuizen; ik heb hem laten
schryven, en zoo in alle anderen.

I. 89. Die merkwoorden daarentegen, welke de on-
bepaalde wijze met te achter zich ontrangen, behouden

in den volmaakt en meer
tyd de gewone wijze van ver-
mij gelast, bevolen in dis ter
gehoopt, verlangd, gemenscht
beloofd hem dis te zullen ges-
eenen dienst te doen enz. —
tans eenige uitzonderingen, als
s. v. hij is komen te overlijden
dis mies behooren te doen; me-
die zwaarigheid mies weten te
trachten, pogen, zoeken som-
in plaats van het deelwoord,
lyk is verder nog de afwijkin-
den staan, liggen, zitten plaats
men in de beide eerste tyden
chten; hij ligt of lag te slapen;
schryven; terwijl men daarentegen in den volmaakt
en meer dan volmaakt verledenen tyd zegt: ik heb
of had staan wachten; hij heeft of had liggen slapen;
ik heb of had zitten schryven.

4. Verbinding van een werkwoord met
een zelfstandig naamwoord.

I. 90. Een zelfstandig naamwoord kan op tweeder,
lei wijze met een merkwoord verbonden worden, of
als het beheerschende, of als het beheerscht worden,
de deel. In het eerste geval schikt zich het werk-
woord in getal en persoon naar het zelfstandig naam-
woord, als: de klok slaat; de haan kraait; wij verlan-

四
月
廿
九

staan zijn
heeft misdeed

neel, ik gelast, ik hees, ik gebied, ik verbied in dis te doen. Hij mees zich niet naar anderen te schikken. Hij vergas zijne boodschap over te brengen; en zoo in honderd anderen. Ook achter zijn, vallen, hebben en staan volgt de onbepaalde wijze met te, om daardoor eene mogelykheid of noodzakelykheid uit te drukken, als: hij is daar altijd te vinden, d. i. hij kan daar altijd gevonden worden; er valt nog veel op aan te merken, d. i. er kan nog veel op aangemerkt worden; er is nog veel te betalen, d. i. er moet nog veel betaald worden; ik heb nog iets te verrigten, d. i. ik moet nog iets verrigten; er staas ons nog veel te duchten, d. i. wij moeten nog veel duchten. — Desgelyks koms achter het voorzetsel zonder doorgaans de onbepaalde wijze met te, als: hij ver trok zonder afscheid te nemen. In een enkel geval nogtans words te meggelaten, als: hij ging zonder eten naar bed. — Eindelyk words ook de onbepaalde wijze met te gebruikt, wanneer dezelve het onderwerp der rede uitmaakt, als: het behage mij in te hooren; het is mijn plicht in te gehoorzamen, of ook: in te gehoorzamen is mijn pligt.

I. 88. Die werkwoorden, welke de onbepaalde wijze zonder achter zich ontrangen, hebben in den volmaakt en mees in den volmaakt verledenen tijd de onbepaalde wijze achter het hulpwoord, als: ik heb hem zien wandelen; ik heb hem hooren spreken; hij heeft mij helpen dragen; ik heb hem doen verhuizen; ik heb hem laten schrijven, en zoo in alle anderen.

I. 89. Die werkwoorden daarentegen, welke de onbepaalde wijze met te achter zich ontrangen, behouden

in den volmaakt en meer dan volmaakt verledenen tijd de gewone wijze van verroeging, als: men heeft mij gelast, bevolen in dis ter hand te stellen; ik heb gehoopt, verlangd, gemenscht hem te spreken, ik heb beloofd hem dis te zullen geven; ik had gemeend in eenen dienst te doen enz. — Van dezen regel zijn nogtans eenige uitzonderingen, als komen voor gebeuren; s. v. hij is komen te overlijden; behooren, als: ik had dis niet behooren te doen; weten, als: ik heb mij in dis die swarigheid niet weten te redden. Ook kunnen trachten, pogen, zoeken somwijlen de onbepaalde wijze, in plaats van het deelwoord, aannemen. — Opmerkelijk is verder nog de afwijking, welke in de werkwoorden staan, liggen, zitten plaats heeft. Hier toch zegt men in de beide eerste tyden: ik sta of stond te wachten; hij ligt of lag te slapen; ik zit of zat te schrijven; terwijl men daarentegen in den volmaakt en meer dan volmaakt verledenen tijd zegt: ik heb of had staan wachten; hij heeft of had liggen slapen; ik heb of had zitten schrijven.

4. Verbinding van een werkwoord met een zelfstandig naamwoord.

I. 90. Een zelfstandig naamwoord kan op tweederlei wijze met een werkwoord verbonden worden, of als het beheerschende, of als het beheerscht worden, de deel. In het eerste geval schikt zich het werkwoord in getal en persoon naar het zelfstandig naamwoord, als: de klok slaas; de haan kraas; wij verlan,

gen u te zien. Of, wanneer de beheersching in de on-
bepaalde wijze geschiedt, zoo ontvangt deze de woordjes
te, om te of van voor zich, als: ik had de eer of het
geluk den eersten prijs te behalen; het doet mij vermaak
u te zien; het was mijn oogmerk, om u te gemoet te gaan,
ik heb een afkeer van het liegen.

I. 21. In het tweede geval, wanneer namelijk het
zelfstandig naamwoord door het werkwoord beheerscht
wordt, bedient men zich ter aanduiding van die beher-
sching van den verbogenen naamval, of ook, waar deze
aanduiding te kort schiet, van voorzetselen, als: de mees-
ter pres den naastigen Pieter; hij klaagde over de traag-
heid van Karel.

I. 22. De vierde naamval is, bij de beheersching
van een zelfstandig naamwoord door een werkwoord,
van het uitgestrekte gebruik. Deren naamval vorde,
ren alle bedrijvende werkwoorden voor datgene, het
welk het regtstreeksch voorwerp is der handeling, als:
de meester slaas den hond; de tuinman snoeit den
boom; de paarden trekken den wagen, de arbeid ver-
sterkt den mensch. Deze vierde naamval alleen wor-
dt bij den lijdenden vorm in den eersten verwijsfeld, als:
de hond wordt geslagen door den meester; de boom wor-
dt door den tuinman gesnoeid; de wagen wordt door de
paarden getrokken; de mensch wordt door den arbeid
versterkt. Sommige werkwoorden, die in den bedrij-
venden staat twee vierde naamvallen bij zich heb-
ben, nemen in den lijdenden ook twee eerste aan, als:
ik noem hem vader; gij heet mij meester; waarvoor men
in den lijdenden staat zegt: hij wordt vader door mij

genoemd; ik word meester door u geheeten.

I. 23. Kan, gelijk mij zeiden, alleen de vierde
naamval bij den lijdenden vorm in den eersten verwijs-
feld worden, zoo blijkt het, dat men verkeerdelyk die
voornamen, welke bij den bedrijvenden staat in den der-
den naamval komen, bij den lijdenden in den eersten
plaatst. Dus zegt men bij voorbeeld: men gelastte hem,
zijnen hoed af te zetten; hij leerde den jongeling de
aardrykskunde; alwaar hem en den jongeling niet in
den vierden, maar in den derden naamval staan. Men
moet derhalve, deze uitdrukkingen in den lijdenden vorm
overbrengende, zeggen: hem werd gelast, zynen hoed af
te zetten; den jongeling werd de aardrykskunde door
hem geleerd.

I. 24. Niet alleen de eigenlijk gezegde bedrijvende,
maar ook de dusgenaamde wederkerige werkwoorden vor-
den achter zich den vierden naamval des persoons,
waarop hunne werking overgaat. Inderdaad toch zijn
deze werkwoorden bedrijvend, en alleen daardoor van de
werkwoorden, welke dien naam voeren, onderscheiden,
dat hunne werking niet op andere voornamen over-
gaat, maar tot den handelenden persoon wordt te-
rug gevoerd. Dus staat in de uitdrukkingen ik schaam
mij, ik bezin mij, ik verwonder mij, het voornaamwoord
mij telkens in den vierden naamval. Dergelyke naamval
komt achter vele onpersoonlijke werkwoorden, welke eene
bedrijvende beteekenis hebben, als: het bevreemdt mij; het
betreft u; het beroovert mij; het verarmt mij.

I. 25. Ook eenige onzijdige werkwoorden kunnen som-
tijden een vierden naamval achter zich verhoogen, van

neer zij een bedrijf aanduiden, hetwelk onmiddellijk op een ander voornem op overgaat, of ook tot den handlenden persoon terug keert, als: bloed en etter smelt, zien; een gemildigen dood sterven; den goeden strijd strijden; den langsten weg gaan; de trappen op- en afloopen; zich ziek of dood lagchen. Hetzelfde geldt omtrent sommige onpersoonlijke werkwoorden, als: het sneeuws groote vlokken; het hagels gansche steenen.

I. 96. De vierde naamval komt ook altijd achter het hulpwoord laten, wanneer hetzelve gebruikt worde om eene oplekking, een bevel of verzoek uit te drukken, als: laat ons vrolijk zijn; laat hem gaan; laat mij vertrekken.

I. 97. Eindelyk wordt ook de bepaling van tijd door den vierden naamval uitgedrukt, en wel, 1. op de vraag wanneer? Hij keerde den derden dag na zijne aankomst terug. 2. Op de vraag hoe lang? Ik heb den ganschen nachts gewaakt. Sommige insecten leven slechts eenen dag. 3. Op de vraag hoe dikwerf? Hij komt alle dagen bij mij. Deze vierde naamvallen intusschen hangen, naar het schijnt, niet eigenlyk van de werkwoorden, maar van verwante voorzetselen af, als: hij keerde op den derden dag terug; ik heb den ganschen nachts door gewaakt enz. Ook de grootte, zwaarte, breedte, waarde en prijs van eenig ding worden door vierde naamvallen aangeduid, als: hij is eenen duim gegroeid; het meegt een pond; het linnen is een el breed; het kost eenen gulden.

I. 98. Dan, hoe zeer ook de vierde naamval van het uitgestrekte gebruik bij werkwoorden is, worden nog, zans ook andere naamvallen daarmede verbonden. Van

den eersten naamval hebben wij reeds gezien, dat datel, ne bij den lijdenden staas sommigen zelfs tweemalen voorkomt, als: hij words vader door mij genaemd. Desgelykes kunnen de werkwoorden zijn, blyven, worden twee eerste naamvallen bij zich hebben, als: Pieter is een brave jongen; van blyft nog altijd dezelfde deugniet; Chietje words een lief meisje.

I. 99. Oudtjds werd de tweede naamval ook bij vele onzer werkwoorden geroegd, als: zijner gedenken; zijner vergeten; zich zijner verwonderen; zich des ongelukkigen ontfermen, erbarmen; zich des wachten, hoeden; zich der zaak aantrekken; zich zijner bekentenis niet schamen, en zoo in vele anderen. Thans is dit gebruik schier geheel verouderd, en alleen in den hoogerem styl bij enkele woorden nog bewaard, als: zijner gedenken; zich eener zaak niet schamen; zich des ongelukkigen ontfermen. Meestal gebruikte men ook hier een voorzetsel met den vierden naamval, als: aan hem gedenken; zich over eene zaak niet schamen; zich over den ongelukkigen ontfermen.

I. 100. Van uitgestrekte gebruik is de derde naamval bij de werkwoorden, wordende zoo wel bij bedrijvende, als onzijdige geroegd. — Bij bedrijvende werkwoorden staas het voornem, waartoe de werking zich niet rechtstreeks uitstrekt, in den derden naamval, terwijl het onmiddellijk voornem der werkinge in den vierden staat, b. v. iemand iets geven, ontnemen, bevelen, toezeggen, onthouden, voorstellen, len, vertrouwen, toestaan, weigeren, en honderd anderen. Wanneer men dit van eenen braven vader zags: hij geeft zijnen kinderen een goed voorbeeld, zoo staas zijnen kinderen in den derden, voorbeeld in den vierden naamval.

I. 101. Desgelijks komt de derde naamval bij vele onzijdige werkwoorden, als: hij blijft zijn vriend steeds bij; hem is onrecht geschied; het bekwam hem kwalijk; het smaakt mij goed; de pen viel mij uit de hand; de kroon is hem van het hoofd gewaaid, en zoo in vele anderen. Somwijlen gebruike men voor den derden naamval ook het voorzetsel aan met den vierden, als: dit boek behoort aan Pieter; hij heeft veel goeds aan mij gedaan.

F. Over de telwoorden.

I. 102. De telwoorden worden doorgaans, even als de byvoegelijke naamwoorden, voor hunne zelfstandige naamwoorden geplaatst, als: vier meken; zes maanden; tien guldens; op den derden dag der maand. Somwijlen echter komen dezelve achteraan, als: in het jaar vijftienhonderd twee en zeventig werd de Briel door de Watergeuzen ingenomen. Ook bij de aanhaling van een plaats uit eenig boek, waarbij men zich liefst van cijferletters bedient, als: Psalm 1, vers 3.

I. 103. Omtrent de urengetallen moet het volgende worden aangemerkt. Als meervoudige uren heeft een merkwoord in het enkelvoud bij zich, als: het is drie, vijf, twaalf uren. Ook wordt het woord uren somtijds weggelaten, als: de klok slaas zes; hij kwam na half twaalf. In dit geval wordt het telwoord niet zelden verbogen, als: ik ben voor zesfen opgestaan; ik zal na vijven bij u komen.

I. 104. Schoon de telwoorden doorgaans geen lidwoord voor zich dulden, kan en moet dit echter som,

wijlen plaats hebben, wanneer zeker bepaald getal roofterpen, met uitsluiting van andere, bedoeld wordt, als: hij heeft de zes dukaten verdiend, die namelijk, welke als belooning van zeker bedrijf werden uitgeloofd. Geef mij de tien guldens, die namelijk, welke voor u liggen, of van welke gesproken werd. Thales was een van de zeven Wijzen van Griekenland, d. i. een van die zeven mannen, die, bij uitsluiting van anderen, de Wijzen genoemd worden.

I. 105. Natuurlijk staas bij een meervoudig telwoord een zelfstandig naamwoord in het meervoudige getal, als: het kind is zestien maanden oud; het linnen kost zestien stuivers de el. Hiervan echter is eene enkele uitzondering. Zoo niet het gebruik dat, wanneer het getal een boven honderd en duizend is, het zelfstandige naamwoord in het enkelvoud gesteld worde, als: honderd en een gulden; tweehonderd en een el; duizend en een blad, zijde; drieduizend en een jaar. Inderdaad echter is dit minder eene uitzondering, dan met eene verkorte wijze van spreken, als: honderd en een gulden, voor honderd guldens en een gulden; tweehonderd en een el, voor tweehonderd ellen en een el, en zoo in de overigen. Desgelijks hebben de telwoorden, met half zamengesteld, schoon inderdaad eene meerderheid aanduidende, echter een zelfstandig naamwoord in het enkelvoud bij zich, als: der, dehalf el; nierdehalve stuiver; zesdehalve gulden.

I. 106. Opmerkelijk ook is de keurige onderscheiding, welke ons taalgebruik heeft ingevoerd, wanneer maten, sommen en gewigten, of als verdeeld, of als vereenigd, voorkomen. In het eerste geval staan zij na,

tuurlijk in het meervoud, wanneer het daarbij gevraagde telwoord eene meervoudigheid aanduidt. In het laatste geval daarentegen staan zij in het enkelvoud, ofschoon ook het telwoord een meervoudig getal beteekent. Dus zegt men: er zijn vier lasten tarwe, wanneer iedere last op zich rekenen is en afzonderlijk wordt aangemerkt. Doch, wanneer daarentegen deze vier lasten slechts eene vergaderde menigte tarwe uitmaken, zoo zegt men: er is vier last tarwe. Desgelijks zegt men: daar zijn honderd guldens, wanneer men honderd stukken van die munt bedoelt. Doch, wanneer men slechts op de hoedanigheid gelde ziet, zonder de bijzondere geldsoort in aanmerking te nemen, zoo zegt men: daar is honderd guldens, het zijde waarde daarvan in andere geldmunt, of ook in guldens rekenen voorhanden zij. Hetzelfde heeft ten aanzien van gemigten plaats. Zoo zegt men: tien ponden suiker, thee, wanneer de ponden afzonderlijk gemogen en gepakt zijn; maar integendeel, een suikerbrood van dertig pond; een kistje thee van honderd pond.

I. 107. Omtrent het woord beide moet aangemerkt worden, dat hetzelfde in het enkelvoud geplaatst wordt, wanneer het niet tot twee afzonderlijke voorwerpen, maar tot twee zaken betrekking heeft, welke als een geheel beschouwd kunnen worden, b. v.: hij is gewoon veel te eten en lang te slapen; beide is schadelijk voor de gezondheid.

I. 108. Omtrent al, alle, welke men tot de algemeene telwoorden kan brengen, hebben wij insgelijks het een in ander aan te merken. Al wordt onverbuigelijk gebruikt, wanneer het voor een lidwoord of bezittelijk

voornaamwoord komt, als: hij deed al den arbeid; ik heb al mijnen voorraad uitgeput; ik heb hem in al zijnen kommer getroost; al mijne vreugde is vervlogen. In het meervoud echter kan het ook verbogen worden, b. v. alle mijne bezittingen zijn verloren; alle mijne pogingen zijn vruchteloos. — Alle in een verzaamelenden zin genomen, en zoo veel als gansch, geheel beteekenende, blijft onverbogen, als: ik neem alle arbeid, die daaraan vast is, gemillig op mij. Door achteloosheid versterkt men zich van alle voorzigtigheid. Hij ziet alle kommer gevoelen. De meelde verdooft alle gevoel van deugd. — Desgelijks blijft het onverbogen, wanneer de daarbij gevraagde zelfstandige naamwoorden, schoon in het enkelvoud staande, echter een verzaamelenden zin hebben, als: ik ken alle man van die plaats; men hoort er alle dag van; deze gewoonte heerscht onder alle volk. — Daarentegen wordt alle verbogen, wanneer het de betekenis van elk, ieder, allerlei heeft, b. v.: hij is afkeerig van allen arbeid. Hij geeft zich aan allen wellust over. Kindelijk zij nog gezegd, dat alle dikwerf diens, om den zin van het woord, waarbij het gevraagd is, te versterken, b. v.: ik leg mij daarop met allen mogelijken ijver toe; hij vermaande hem daartoe met allen ernst.

I. 109. Alles, gevraagd bij den overtreffenden trap der bijvoegelijke naamwoorden, beteekent zoo veel als van allen. Dit is allergrootste, allerbeste, de grootste, de beste van allen. Hieruit blijkt het, dat deze uitbreiding van den overtreffenden trap verkeerdelyk gebruikt wordt, zoo dikwerf er slechts van twee voorwerpen gesproken wordt.

G. Over de bywoorden.

I. 110. Daar de meeste onzer byvoegelyke naamwoorden ook als bywoorden kunnen gebruikt worden, zoo kan het somwijlen onzeker zijn, of men een woord als byvoegelyk naamwoord, of als bywoord moes aanmerken; met andere woorden, of men hetzelve tot het merkwoord of tot een naast voorgaand zelfstandig naamwoord betrekken moes. Dus kan b. v. de uitdrukking hij beschrijft hem eenvoudig, menzeer beteekenen, hij beschrijft hem op eene eenvoudige wijze, als hij beschrijft hem als iemand die eenvoudig is. Words nu dit laatste bedoeld, zoo moes men de dubbelsinnigheid door eene nadere verklaring ontwijken; hij beschrijft hem als eenvoudig, of als een eenvoudig mensch.

I. 111. De bywoorden moeten altijd onmiddellijk bij en doorgaans voor het woord geplaatst worden, waar hunne werking vereischt words, als: het is mij altijd aangenaam u dienst te doen, niet het is altijd mij aangenaam u dienst te doen. Dikwerf kan door verplaatsing des bywoords een geheel andere zin geboren worden. Zoo beteekent het zeggen: het is mij niet geoorloofd te gaan, geheel iets anders, dan: het is mij geoorloofd niet te gaan.

I. 112. Om eene gelijkheid in de wijze van werken aan te duiden, bezigt men de woordjes zoo, even en al, b. v. Pieter kent zijne les zoo of even goed als Karel. Eene ongelijkheid words uitgedrukt door den vergrootenden trap met dan, als: Pieter kent zijne les beter dan Karel. Wanneer men eene zaak, ten aanzien der werking,

ge, boven alle overige verheft, zoo bedient men zich van den overtreffenden trap, als: Pieter kent zijne les het beste. Of men plaatst voor dien trap ten of op het, als: hij vermaande hem ten ernstigste; hij verzocht mij op het vriendelykst.

I. 113. Omtrents plaats men in onze taal twee ontkenningwoorden bijeen te voegen, om de ontkenning te versterken, waartoe men zich gemeenlijk van en, bij omzetting voor ne, bediende, als: ik en mist niet, wat te doen. Doch het tegenwoordige gebruik heeft dit geheel verworpen en dus geene byeenvoeging van twee ontkenningwoorden. Men bezigt dus nimmer het woordje niet bij een merkwoord, waarin reeds eene ontkenning ligt opgesloten, als: hij ontkende dit niet gedaan te hebben, voor hij ontkende dit gedaan te hebben: zelfs niet bij woorden, waarin de ontkenning niet zoo duidelyk vervat is, als: wacht u het niet te zeggen, voor wacht u het te zeggen. Niet words ook meermalen gebruikt, om de bevestigende uitdrukking te versterken, als: Hoe groot was niet mijne verwondering, toen ik hem voor mijne oogen zag staan!

H. Over de voorzetselen.

I. 114. De natuur en het gebruik der voorzetselen, mitgaders hunne veraeeling in scheidbare en onscheidbare zyn, naar wij vertrouwen, is de spraakkunst genoech bekend. Wij zullen derhalve hier eenige andere aanmerkingen omtrents dezelve in het midden brengen.

I. 115. De voorzetsels, voor een zelfstandig naam,

woord komende, beheerschen hetzelfde, of, met andere woorden, plaatsen hetzelfde in een verbogenen naamval. Oudtjds was deze veelal de tweede, waar van wij nog de sporen overig hebben in mes der tijd, voor 's hands, in der daad, in aller zijl, van ouds, ter gaeder trouw enz. Thans is dit gebruik van den tweeden naamval, met uitzondering van de genoemde en eenige andere uitdrukkingen, geheel verouderd.

I. 116. In de meeste spraakkunstige opstellen worden wel aan de voorzetsels onderscheidene naamvallen toegekend, doch zonder genaegzamen grond. In der daad beheerschen de voorzetsels, naar ons taalgebruik, alleen den vierden naamval; en de zoogenaamde tweede en derde naamvallen met van en aan (als: het bevel van den koning; ik heb het aan de kinderen gegeven) zijn niet anders, dan omschrijvingen dier naamvallen door middel der voorzetselen van en aan, met den vierden naamval vereenigd. Men zal dit duidelijk gevoelen, wanneer men in de gegevene voorbeelden, in stede van de voorzetselen van en aan, den tweeden en derden naamval bezigt: het bevel des konings; ik heb dit den kinderen gegeven. Van geene meerdere waarde zijn de verdere onderscheidingen, welke ten aanzien van de beheersching der voorzetselen gemeenlijk worden voorgedragen.

I. 117. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden hetzelfde voorzetsel bij zich hebben, is het doorgaans voldoende, dit slechts eenmaal te bezigen, als: door geboorte, opvoeding en pligt is mijn hart aan u verknocht. Somwijlen echter wordt het voorzetsel

nadrúkstalve herhaald, als: door list, door verraad, door geweld u zelven verheven hebbende, hebt gij uwen val dubbel verdiend. De brave man behoort zich door lief noch leed, door hoop noch vrees, door list noch geweld van zynen pligt te laten aftrekken. Ook is de herhaling meestal noodzakelyk, zoo dikwyl twee zelfstandige naamwoorden, door tusschenkomst van eenig voegwoord, van elkanderen gescheiden worden, als: hij is noch met zachtheid noch met hardheid te regeren. Het is deels door uwe, deels door mijne schuld geschied. Het is zoo wel voor u, als voor hen dienstig. Ik heb niet alleen voor mij zelven, maar ook voor u gesproken.

I. 118. De onmiddellyke byeenplaatsing van twee voorzetselen brengt altijd enige hardheid en onduidelijkheid voort, en moet uit dien hoofde vermyd worden, als: door met zwaarden gewapende mannen werd hij aangegrepen; beter: hij werd aangegrepen door mannen, die met zwaarden gewapend waren.

I. 119. De voorzetselen worden gemeenlijk geplaatst voor de zelfstandige naamwoorden, tot welke zij behooren. In enkele gevallen nochtans komen zij achter dezelfde, als: het regende den ganschen dag door. Hy deed den geheelen weg over zijn mond niet open. Ik ging de geheele zij langs. Ook worden halve, mege en waarts, die gemeenlijk, doch minder nauwkeurig, den naam van voorzetselen dragen, achter de zelfstandige naamwoorden geplaatst, als: ambtshalve; pligtsmege; huiswaarts.

I. Over de voegwoorden.

I. 120. De zelfstandige naamwoorden, tusschen welke de verbindende en uitsluitende voegwoorden geplaatst worden, komen altijd in naamval, doch niet in geslachts en getal overeen, als: ik vond daar den meester en zijne leerlingen; ik heb noch hem, noch haar gezien; jongen zoo mel als ouden moeten sterven.

I. 121. Men zegt gemeenlijk, dat sommige voegwoorden de aantoonende, andere de aanvoegende wijze beheerschen; doch deze voorstelling is minder nauwkeurig, daar de wijze door den aard des voorstels, niet door de voegwoorden bepaald wordt. Zoodra namelijk iets als zeker en stellig wordt voorgedragen, behoort de aantoonende wijze plaats te hebben, terwijl de aanvoegende alleen bij onzekere en twijfelachtige voorstellen te pas komt. Van daar, dat het zelfde voegwoord nu eens de aantoonende, dan de aanvoegende wijze achter zich verkrijgt, als: ik vrees, dat hij reeds overleden zij; ik geloof, dat hij reeds vertrokken is.

I. 122. Intusschen zijn er voegwoorden, die altijd de aantoonende wijze achter zich hebben, terwijl andere altijd de aanvoegende vereischen. Tot de eerste soort behooren, wans, omdat, dewijl, naardien, zoodas en vele anderen, welke bij geene onzekere voorstellen passen, als: omdat Pieter een naarstig leerling is, wordt hij beloond. Ik heb hem dikwijls gezegd, zoodas hij geene onkin, de kan voorwenden, enz. Tot de laatste soort behooren opdat, ten einde, mits en ten zij, waarvan de twee eersten een oogmerk, de beide laatsten eene voorwaarde aanduiden, en die dus allen een voorstel meer of min ontkeren laten, als: de landman menscht naar regen, opdat

(of ten einde) zijn akker vruchtbaar worde. Ik zal aan Pieter zijne stoutheid vergeven, mits hij zich in 't vervolg daarvoor wachte. Ten zij hij zich merkelyk verbeterde, zal er van hem noois iets goeds worden.

K. Over de tusschenwerpselen.

I. 123. De tusschenwerpselen, als geene klare voorstellingen, maar alleen gewaarwordingen aanduidende, zijn eigentlijk voor geene verbinding met andere woorden vatbaar, en kunnen gevolgelyk niets beheerschen. Nogtans ontrangen zij onderscheidene naamvallen achter zich; doch deze worden niet door de tusschenwerpselen, maar alleen door de betrekking bepaald, waarin men zich de zaken of personen voorstelt, als: Helaas! ik ongelukkige! Wee den rampzaligen, die zich aan de ondingd overgeeft!

I. 124. Zij worden doorgaans aan het begin eener reede geplaatst, als: helaas! was zal ik gaan beginnen, Ha! dat gaat goed. Zij kunnen echter ook in het midden, en aan het einde van eenen zin plaats verkrijgen, als: eer goederen, alles, helaas! is voor mij verloren. Was zal er van mij worden, ach!

II. HOOFDSTUK.

Oner de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander moeten volgen.

1. Oner de schikking der woorden in het algemeen.

I. 125. Wij hebben in de inleiding reeds het beginsel aangemerkt, 't welk bij de woordschikking in het algemeen, en bij de Nederduitsche in het bijzonder ten grondslag ligt, de natuurlijke opvolging namelijk der denkbeelden en voorstellingen in 's menschen geest. Deze opvolging nu bestaat daarin, dat men telkens van het onbepaaldere tot het meer bepaalde overga, zoodat de rede eene ware opklimming is. Wij zullen thans zien, op was wijze dit grondbeginsel in de Nederduitsche taal in bijzonderheden worde toegepast.

I. 126. Elke rede bestaat uit twee deelen, eene zaak of een voorwerp, waarvan iets gezegd wordt, gewoontlyk het onderwerp (subjeet) der rede genaamd, en dat gene, 't welk daarvan gezegd wordt, en doorgaans den naam van predicaat voers, bestaande in een werkwoord, dat meestal van nadere bepalingen vergezeld gaat. De natuurlijke woordschikking nu vordert, dat het onderwerp der rede, zijnde een zelfstandig naamwoord, of 't geen des,

zels plaats vervangt, met alles wat daartoe behoort, voorafga en daarop het werkwoord met deszelfs bepalingen, of het predicaat volge, b. v.: de denkgzame handelsverstandig. De reede des leeren is het beginsel der wijsheid. Het brave kind volgt de lessen van zijne ouders. Niet zoo algemeen nochtans en volstrekt is deze regel, of men mag daarvan, ook in de natuurlijke en eenvoudigste woordschikking, sommigen afwijken, wanneer namelijk het onderwerp met deszelfs omschrijving door een betrekkelijk voornaamwoord merkelyk langer is, dan het, geen daarvan gezegd wordt, of het predicaat, als: dat leven is lang, het melk het groote doel des levensberijks. Het laatste lid toch behoort blykbaar tot het onderwerp, doch wordt zeer geraegelyk achter het predicaat, hier door is lang uitgedrukt, gesteld.

I. 127. Een zelfstandig naamwoord, het zij hetzelve het onderwerp der rede uitmaakt, het zij het tot het predicaat behoort, kan op onderscheidene wijzen nader bepaald worden. De eigenlyk gezegde bepalingenwoorden, als daar zijn byvoegelyke naamwoorden, voornaamwoorden, telwoorden en dergelyke, komen, met uitzondering van een enkel geval, voor het zelfstandig naamwoord, waartoe zij behooren, als: das groote huis; ons groote huis; het derde groote huis van den hoek. Het is intusschen, wanneer meer dergelyke woorden voor een zelfstandig naamwoord komen, blykelyk de opgegevene voorbeelden, niet onverschillig, in was orde zij geplaatst worden; meermalen het noodig zijn zal, daarvan nog iets naders te zeggen.

I. 128. De woorden, die eene eigenschap uitdrukken, komen onmiddellyk voor het zelfstandig naamwoord.

de snelle paarden. Words er een telwoord bijgevoegd, zoo gaat dit voor het byzwaegelyk naamwoord: de zes snelle paarden. Een bezittelyk voornaamwoord words meder voor het telwoord geplaatst: ime zes snelle paarden. Desgelyks gaat een aanwyzend voornaamwoord meder voor het bezittelyk: deze ime zes snelle paarden. Wordt er eindelijk het algemeene telwoord alle bijgevoegd, zoo words dit voor alle andere woorden geplaatst: alle deze ime zes snelle paarden.

I. 129. Wanneer een der woorden, die het zelfstandig naamwoord op voorgemelde wyze nader bepalen, meder zijne eigene bepaling heeft, zoo gaat deze, het zij die door een bywoord, het zij door een verbogenen naamval met of zonder voorzetsel worde uitgedrukt, onmiddellyk voor het woord, 't welke daarvoor bepaald word, als: eene zachts ruischende beek; een liefelyk zingende vogel; het ons boven het hoofd hangend gevaar; de mysheid zoeken, de leerling. — Moet de betrekking van een zelfstandig naamwoord tot het overige der rede door een voorzetsel worden uitgedrukt, zoo staat dit voor alle andere woorden, die hetzelfde tot nadere bepaling voorafgaan, b. v.: in deze myne treurige omstandigheden.

I. 130. Een zelfstandig naamwoord kan ook nog op andere wyzen nader bepaald en verklaard worden. Dikwerf geschiedt dit door een ander zelfstandig naamwoord, 't welke alsdan gemeenlyk achter staat, als: de slaap, de vriend der vermaeiden; Amsterdam, de hoofdstad van Holland. — Niet zelden ook heeft een zelfstandig naamwoord tot nadere verklaring een tweeden naamval bij zich, welke, gelyk in het vorige reeds

werd opgemerkt, dikwerf kan, en in een enkel geval zelfs moet voorafgaan, als: des Konings begeerte of de begeerte des Konings; David's Palmen, niet, de Psalmen Davids. — Ook kan die verklaring geschieden door een voorzetsel met een zelfstandig naamwoord of een ander woord, dat eene omstandigheid aanduidt, of ook met de onbepaalde wyze, als: de gedichten van Vondel; liepde tot de deugd; een aanval van achteren; zichs om te leeren, of tot leeren; lust om te spelen, of tot spelen.

I. 131. Al het onzelfstandige in een rede, met uitzondering van het vervoegde werkwoord, verkrijgt gemeenlyk 't geen tot zijne nadere verklaring dienen moet, voor zich, als: zeer schoon; verbaazend groot; der moeite waardig; tot alles bekwaam; een mel doortimmerd huis; een waarheidlievend gemoed; een voor oogen zmerend gevaar: ook de onbepaalde wyze, als: snel loopen; door de stad wandelen. Van daar ook dat bij deze wyze het afscheidbaar voorzetsel altijd vooraanstaas, als: uitgaan, afwyzzen, voorstellen enz. De voorgestelde regel intusfchen lijdt, behalve de reeds vermelde uitzondering, waarvan straks nader, nog eene andere, in geneigd om mel te doen, of tot mel doen, en meer dergelyke samenvoegingen. Voor het laatste echter kan men ook zeggen: tot mel doen geneigd.

I. 132. De uitzondering, die ten aanzien van het vervoegde werkwoord plaats heeft, verischt nog een kort woord tot opheldering. Dit ontvangt, in de eenvoudigste of verhalende woorden, 't geen tot nadere verklaring van hetzelfde diens, achter zich, b. v.: het meisje zings fraai; het meisje zingt dat lied fraai; deugd maakt

gelukkig; deugd maakt den mensch gelukkig. In beide voor-
gestelde gevallen dienen fraai en gelukkig, schoon op
eene eenigzins verschillende wijze, tot nadere verklaring
van de vervoegde werkwoorden zingt en maakt, en ho,
men dus niet alleen achter die werkwoorden, maar ook
achter de zelfstandige naamwoorden, welke daarvoor bekeer-
sch worden. Maar heeft hiervan geene afwijking plaats,
wanneer het werkwoord in den volmaakt en meer dan
volmaakt verledenen tijd gesteld words, b. v. het meisje
heeft of had fraai gezongen, heeft of had dat lied
fraai gezongen? Hier toch komt fraai voor gezongen
en schijnt dus het werkwoord vooraf te gaan. Dan
deze afwijking is enkel schijnbaar en op eene verkeerde
voorstelling gegrond. Gezongen namelijk is hier niet, zoo
als men de zaak gemeenlijk voordraagt, het eigenlijke werk-
woord, maar een van het werkwoord afgeleid deelwoord,
't welke, zonder verbuiging en dus als bijwoord, met het
eigenlijke werkwoord heeft of had verbonden words, om
eenen tijd aan te duiden, dien men in onze taal niet, ge-
lyk in het Latijn en Grieksch, door verandering van
het werkwoord zelve kan uitdrukken. Het deelwoord
staat derhalve bij dezen tijd, even als alles, wat ter na-
dere verklaring en volmaking van den zin eens werk-
woords diens, achteraan, en neemt wel de laatste plaats
in, omdat het den zin van het werkwoord het meest
bepaalt. Hetzelfde is toepasselijk op de verbinding van
de onbepaalde wijze met het werkwoord, als: hij zal
het lied terstond zingen.

§ 133. Wanneer een vervoegd werkwoord twee ver-
bozene naamvallen achter zich heeft, staat gemeenlijk

die des persoons, of de derde, voor dien van de zaak,
of den vierden, als: de meester gaf den leerling groo-
ten lof. Die regel nochtan is niet zoo volstrekt en
algemeen, dat men daarvan niet somwijlen zou mogen
afwijken. Niet zelden toch is het onverschillig, mel-
ken naamval men vooraan plaatst, inzonderheid, wan-
neer men den derden door het voorzetsel aan omschrij-
ft; somwijlen zelfs moet de vierde naamval voor den
derden gaan, b. v.: Hier hebt gij een boek, geef dit
uinen braeder; waar dit, zoo om zijne kortheid, als
zijne betrekking tot het voorgaande, de eerste plaats
moet innemen. Hetzelfde heeft plaats in het volgend
zeggen: openbaar uine geheimen alleen aan uine vrien-
den.

§ 134. Een vervoegd werkwoord kan ook twee
vierde naamvallen bij zich hebben. In dit geval staat
die, welke het eigenlijke voorwerp beteekent, voor den
anderen, als: gij noemt hem uinen vriend. — Wanneer
eenige naamval door een zelfstandig naamwoord met
zijn voorzetsel, of ook door eenen tusschenzin nader
omschreven words, zoo vordert de duidelijkheid, dat
dezelve deze omschrijvingen terstond achter zich ont-
vange, als: Prins Maurits won den slag bij Ouden-
poort. Cajus maakte zijn huis in de stad aan een'
vreemdeling, dien hij nooit gezien had.

§ 135. Wanneer het werkwoord, buiten de woor-
den, die het onmiddellijk beheerscht, nog door een zelf-
standig naamwoord met zijn voorzetsel nader bepaald
words, zoo staan deze laatste gewoonlijk achter de eer-
sten, b. v.: men overtuigde hem van vele misdaden.

Deze tyding verrulde ons met groote blijdschap. Die voorstelling maakte een diepen indruk op mijne ziel. De hemel gaf den mensch de openbaring tot zijne leidsdroom.
— Beteekens het zelfstandig naamwoord met zijn voorzetsel slechts eene omstandigheid van tijd, plaats of iets dergelyks, zoo wordt het dikwerf vooraan geplaatst, b. v. dit maakte in die oogenblikken een diepen indruk. Ik trof in de schuif een paar oude bekenden aan. Ik geraaide op het hooren daarvan eene groote blijdschap. Doch wanneer de door het merkwoord beheerschte naam val een voornaamwoord bij zich heeft, zoo gaat deze gemeenlyk voor, als: ik trof deze vrienden in de schuif aan; ik sprak ihnen braeder te Amsterdam.

I. 136. Wanneer het merkwoord meerdere zelfstandige naamwoorden met hunne voorzetsels achter zich heeft, zoo staan dezelve in die orde, dat het geen minder scherp bepaalt, telkens gaat voor dat gene, 't welk eene scherpere bepaling behelst, en die woorden het laatst gesteld worden, welke onmiddellyk tot het merkwoord zelf behooren. De bepaling van tijd en plaats gaat hierby voor alle overige bepalingen en wel die van den tijd voor die der plaats. Zie hier een paar voorbeelden, tot opheldering en staving van het gezegde. de Egmond en Floorne gingen, iis hoopde van hunne onschuld, met een onverschrokken gelaas naar de straf, plaats; waar het laatste niet enkel de plaats aanduidt, maar de hoofdbepaling van het merkwoord behelst, en iis dien hoopde achteraan komt. Balthazar Gerards brags, in den jare vyftienhonderd vier en tachtig, Prins Willem den eersten, te Delft, met

een pistoolschoot verraderlyk om het leven. Intusschen mag men van deze volgorde sommigen afgaan, door eene bepaling, die anders vooraan zou moeten komen, aan het einde te stellen, wanneer zij eene langere omschrijving achter zich heeft, b. v.: Egmond en Floorne gingen, iis hoopde van hunne onschuld, naar de straf, plaats, met een gelaas, waarop kalnte en zielruist te leren was.

I. 137. Op dezelfde wyse staan alle bywoorden achter het verraagde merkwoord, en wel in die orde, dat bywoorden van tijd en plaats voorafgaan, en daar, op die van hoedanigheid, en laatstelyk dat, 't welk eigenlyk tot het merkwoord behoort, volgen, als: het hagelde gisteren te Vlaarlem verschrikkellyk hard; de wind waait heden alle stof van de straten weg. —

By merkwoorden, die met afscheidbare voorzetsels zijn zamengesteld, wordt, blykens het laatstgemelde voorbeeld, in de verraagting het voorzetsel doorgaans achteraan geplaatst, zoodat alle bepalingenwoorden tusschen hetzelve en het merkwoord in komen, als: de leergierige knaap las dit boek in weinig tijds met groote opmerkzaamheid door. Hetzelve heeft plaats met acht geven, acht slaan, gehoor geven, en meer dergelyke uitdrukkingen, als: de oplettende leerling geeft op alles, wat hem door den meester wordt voorgehouden, zorgvuldig acht. Het brave kind geeft aan de lesfen van zynen vader al, tijd gehoor. Men mag echter, ja moes van deze woordorde in sommige gevallen eenigermate afwijken, b. v.: de leergierige knaap las dit boek door in den tijd, waarin de andere kinderen zich met spelen bezig

hielden. De oplettende leerling geeft zorgvuldig acht op alles was hem door den meester words voorgehouden. Zes brave kind geeft altijd gehoor aan de les, fen, welke zijn vader hem ten zijnen nutte mededeelt. Zelfs mag men onderispelijk zeggen: Zes brave kind geeft altijd gehoor aan de lesfen van zijnen vader.

I. 138. Voorts moeten wij hier nog met een woord herinneren, 't geen boven (I. 132.) reeds werd opgemerkt, dat bij de vereeniging van een hulpwoord met een deel, woord, of ook met de onbepaalde wijze, deze laatste altijd achteraan komen, zoodat de onderscheidene bepalingen tusschen het hulpwoord en het deelwoord of de onbepaalde wijze in staan, als: ik heb in die school vele nuttige kundigheden verkregen; deze weldaad wordt met dankbaarheid door ons aangenomen; ik zal de vermaningen van mijnen braven leermeester nimmer vergeten. Desgelijks komt de onbepaalde, zoo alleen als met het voorzetsel te, bij hare vereeniging met een ander merkwoord, gemeenlijk achteraan, b. v.: ik hoorde in dit bosch den nachtegaal liefelijk fluiten, of ook: ik heb in dat bosch den nachtegaal liefelijk hooren fluiten. Ik tracht mijnen ouden in alles genoeg te geven, of ook: ik zal mijnen ouden in alles genoeg trachten te geven, waarvoor men ook zeggen kan: ik zal trachten mijnen ouden enz.

In een enkel geval nochtans komt de onbepaalde wijze voor het merkwoord, b. v.: zij hebben hem edik voor water te drinken gegeven.

I. 139. Gelyk, blykens de opgegevene voorbeelden, de vereeniging van twee onbepaalde wijzen met een

merkwoord niet zeldzaam is, zoo kunnen ook in een enkel geval drie achter een merkwoord komen, b. v.: ik heb hem die zaak met al mijn vermogen willen ter introer helpen brengen. In 't algemeen echter moet men die vereeniging, als hard en duister zijnde, zoo veel mogelijk, vermijden.

2. Over de verhalende, vragende en verbindende woordschikking.

I. 140. De woordschikking is, ook zonder achtgving op die afwijkingen, welke nadrukshalve geschieden, en waarvan in 't vervolg zal gesproken worden, in onze moedertaal niet altijd dezelfde. Die, van welke wij tos hiertoe spraken, is de eenvoudigte, en words gemeenlijk niet ongepast de verhalende genoemd, omdat men zich daarvan veelal bedient, wanneer men een kort en eenvoudig verhaal doet, b. v.: ik ben gisteren morgen naar het dorp gewandeld, heb den predikant al daar hooren preken, en het overige van den dag met vrienden uit de stad aangenaam doorgebracht. Het onderscheidens kenmerk van deze woordschikking is, dat het verroegde merkwoord onmiddellijk achter het onderwerp der rede komt en door deszelfs bepalingen gevolgd words, gelyk uit het straks bygebragte voorbeeld blyken kan.

I. 141. De meeste voegwoorden brengen, zoo als wij in 't vervolg nader zien zullen, in de voorgestelde woordschikking, die verandering te mee, dat het verroegde merkwoord aan het einde van den

zijn geplaatst words. Er zijn nochtans eenige, die geene verandering veroorzaken, als: en, of, wans, maar, doch, ook: echter, evenwel, daarom, nochtans, derhalve, gevol, gelijk, toch, anders, neeleer, ook, daarentegen, nies al, leen, maar ook, wanneer zij niet aan het begin van eene rede staan, b. v.: ik zie de schoonheden der na, tuur niet een opmerksaam oog en aanschid de wijsheid en goedheid van haren Schepper. Ik wandel of rijd dagelijks. Ik zal hem gaarne helpen; wans ik bemin hem. Ik zou niet wagen; maar (doch) ik kan het niet doen. Ik heb het u echter (evenwel, nochtans) dikwerf genoeg gewaarschuid. Wij ontvingen dagelijks van God vele weldaden, en moeten hem derhalve (gevolgelyk) onzen dank bewyzen. Ghy heeft toch zynen zin gedaan. Ik sla anders niet veel geloof aan zyn zeggen. Ghy moest u neeleer verkeugen, dan bedroeven. Ghy verhaalde ook, dat enz. Ik ben u niet in den weg geweest, ik heb daar, entegen u altijd voorgestaan. Ghy heeft het niet alleen gezegd, maar hy heeft het ook gedaan.

I. 142. Eene tweede soort van woordschikking is die, welke de vragende genoemd words, omdat dezelve voornamelyk bij vragen gebruykt words. Deze woordschikking onverschuidt zich daardoor, dat het verzoegde merkwoord bij dezelve voor het onderwerp der rede gesteld words, t welk daarop doorgaans onmiddellyk volgt, b. v.: hebt ghy het nieuws nog niet gehoord, dat de gehele stad bezig houdt? Verwacht ghy uw' vriend van daag nog hier? Words de luygaard niet door een' ieder verachts? of: words niet de luygaard enz. — Wan, neer eenig eegentlyk vraagwoord in den zin voorkomt,

zoo staas dit voor het merkwoord, als: wanneer wachts gy uwen vriend? Waar hebt ghy het back geborgen? Was voordeel heeft de onderigende Pieter van zyn liegen? In een enkel geval heeft er niets afwijkends in de woordschikking plaats, wanneer namelyk het on, derwerp der rede zelf een vraagwoord is en dus voor, aan staas, als: wie heeft u dit gezegd? Was is er gebeurd?

I. 143. De vragende woordschikking heeft ook plaats bij eene opmeeking, een bevel, of verzoek, door de aanvragende of gebiedende wyze uitgedrukt, wanneer het onderwerp der rede door een voornaamwoord words aangeduid, als: gaan wy spoedig henen, d. i. laas ons spoedig henen gaan; smeeken wy God om vergif, fenis, d. i. laas ons God om vergiffenis smeeken; mees gy onze voorspraak; zie gy het uit te werken. Is de naam van het angesprokene voorwerp een zelfstandig naamwoord, zoo is de plaatsing daarvan vrij onverschil, lig, b. v.: o God, mees mij armen zondaar genadig! of, mees, o God, mij enz., of eindelyk: mees mij armen zon, daar genadig, o God! Bij eene omschryving echter van het angesprokene voorwerp, staas deze het best vooraan.

I. 144. Nog heeft de vragende woordschikking plaats bij eenen uitroep of eene verwondering, b. v.: hoe gelukkig zijn zy, die God vreezen! Was is dat kind groot geworden! — Desgelijks, wanneer men iets men, scht, doch alleen, wanneer de mensch in den verlede, nintyd, en zonder voegwoord, words uitgedrukt, als: Gane God, dat mij dat los te beurt niet! Gladde ik

den raad van mijnen vader maar gevolgd. — Ook bij de meglating van een der voegwoorden, indien, wanneer, schoon en andere, als: mits gij alles bekennen, zoo hebt gij geen straf te duchten, d. i. indien, of wanneer gij alles bekennen mits. Bad hij mij ook nu om vergiffenis, zoo zou het te laat mezen, d. i. schoon hij mij ook nu om vergiffenis bad.

I. 145. Kindelijk heeft de vragende woordschikking nog plaats, wanneer eenig bywoord, voegwoord (een namelijk van die, welke, naar het aangemerkt in I. 139, doorgaans niet aan het begin van eene rede staan) eene omstandigheid met een voorzetsel, of in 't algemeen eenig deel der rede buiten het onderwerp van dezelve in den aanvang van eenen zin gesteld wordt, als: mischien zult gij hem daar vinden. Nogtans zou het hem niet baten. In de lente wordt de gonsche natuur verjongd. Zulke vorderingen heb ik nimmer gezien. Hem is de prijs te beurs gevallen. Hetzelfde is het geval, wanneer een ondergeschikt lid van den volzin, d. i. een lid, 't welk met een voegwoord aanvangs, vooraan geplaatst wordt, b. v.: omdat mijn meester het verlangt, zal ik het doen.

I. 146. De derde en laatste soort van woordschikking is die, welke de verbindende genoemd wordt. Deze woordschikking onderscheidt zich daardoor van de beide vorige, dat het merkwoord, 't welk bij de verhalende terstond op het onderwerp der rede volgt, en bij de vragende hetzelfde vooropgaat, hier de laatste plaats inneemt. Zij wordt gebruikt in

zinsleden, die door tusschenkomst van een voegwoord of een betrekkelijk voornaamwoord met andere vereenigd zijn, b. v.: ik wil het niet doen, omdat mijn vader het verboden heeft. De vriendschap, welke ik u toedraag, gebiedt mij u te zeggen. Bijna alle voegwoorden, met uitzondering van eenige weinige, waarvan te voren gesproken is, nemen deze woordschikking achter zich, b. v. als, wanneer, totdat, opdat, dewijl, omdat, naardien, alhoewel, ofschoon, indien enz. — Hiertoe behooren echter niet, bij derselver plaatsing in den aanvang eener rede, evenwel, nogtans, derhalve en meer andere, die, in het midden staande, de verhalende woordschikking onveranderd laten, daar zij, voortaan komende, de dusgenaamde vragende woordschikking achter zich vereischen, b. v.: evenwel (nogtans) zal ik voortgaan; derhalve hebt gij niets meer te wachten. Vergelyk I. 145.

I. 147. De verbindende woordschikking wordt niet alleen gebid bij de betrekkelijke voornaamwoorden die, welke, maar ook bij alle woorden, die eenige betrekking kunnen aanduiden, als daar zijn waar, waarbij, van waar, waarom, was, hoe enz., zoo dikwerf deze woorden geen vraag, maar eene betrekking beteekenen, b. v.: hij schreef mij, waar ik hem spreken konde; ik mees niet, van waar dit geschenk komt; ik begrijp niet, waarom dit zoo zijn moet; zeg mij, wat dit woord beteekent; ik zie nu, hoe ik daarmee handelen moet enz.

3. Over de omzettingen en andere geoorloofde vrijheden in de woordschikking.

I. 148. De tot hiertoe voorgedragene regelen der woordschikking, hoewel ook op de natuur der zake en den aard der Tale gegrond, zijn echter niet zoo volstrekt en algemeen verbindend, dat men daarran nimmer zoude mogen afwijken. Integendeel is het niet zelden nuttig, ja noodzakelijk dit te doen, om daardoor aan de rede eene behagelyke verscheidenheid te geven, of ook de duidelykheid, de kracht en den nadruk daarvan te bevorderen. Tot het laatstgemelde oogmerk zijn inzonderheid die omzettingen dienstig, waarbij eenig ondergeschikt deel der rede in de plaats van het onderwerp der zelve gesteld wordt, en dus den zin opens. Datgene namelijk, 't welk in den aanvang der rede staats, treks natuurlyk de aandacht sterker tot zich, dan 't geen elders, voor al in het midden van eenen volzin, geplaatst is. Nu gebeurt het meermalen, dat hetgeen in den spraakkunsten den zin het onderwerp der rede uitmaakt, geenszins dat denkbeeld is, 't welk in den samenhang het meeste gewicht heeft, waarmede de ziel des sprekers het meest is ingenomen, en waarop hij de aandacht van anderen voorname, lyk mensche te vestigen. In zulk een geval nu heeft hij vrijheid, van de gewone woordschikking af te wijken en het denkbeeld, waaraan hij het meeste gewicht hecht, in de plaats van het onderwerp der rede te stellen; iets, waardoor natuurlyk de voordragt in levendigheid en nadruk merkelyk moet winnen. Ter opheldering van het gezegde diene het volgend voorbeeld. De vriendschap

van God moet men meer zoeken dan die der wereld; of ook: aan de vriendschap van God moet men bereid zijn die der wereld op te offeren. In beide gevallen zou de gewone woordschikking zijn: men moet de vriendschap van God meer zoeken dan die der wereld; en men moet bereid zijn de vriendschap der wereld aan die van God op te offeren, of, gelijk men ook zou mogen zeggen, op te offeren aan die van God. Doch het denkbeeld van Gods vriendschap maakt hier blykbaar het hoofdenkbeeld uit, en wordt gevolgelyk met regt voor, aan geplaatst.

I. 149. Na deze algemeene opheldering der zake, zal het nuttig zijn de byzondere deelen der rede kortelyk op te geven, welke de plaats van het onderwerp kunnen innemen. Vooraf echter moeten wij hier de aanmerking herhalen, reeds boven I. 145 voorgesteld, dat namelijk, zoo dikwerf eenig deel der rede uit zijne gewone plaats genomen en in die van het onderwerp gesteld wordt, de vragende woordschikking plaats grijpt, d. i. met andere woorden, het eigenlyk onderwerp terstond achter het merkwoord komt. In de plaats daarvan het onderwerp kunnen gesteld worden:

1. Een bywoord, als: dikwerf heb ik u gewaar, schuld; dagelijks ontrangen wij van God vele weldaden; liefelyk klinkt de stemme des nachtegaals door het woud.

2. Een byvoegelyk naamwoord of deelwoord in vereeniging met het merkwoord zijn, worden enz., als: genoegelyk waren de dagen die ik in uw byzyn heb doorgebracht; gelukkig is het kind, dat naar den raad

zijner ouders hoors.

3. De onbepaalde wijze van een merkwoord, als: grünen derhalve deed dis stuk alle lieden, die eenig gevael van braafheid hadden. Twee onbepaalde wijzen echter, en nog veel meer drie moeten altijd achter het werkwoord staan, waarvan zij afhangen.

4. De naamval, die door het merkwoord beheerscht wordt, welke het ook zijn moge, b. v.: zijn gesche rijkdom is eene schamele huis; den naastigen vals melvaars, den lijen armoede ten deel; mijnen besten schas heb ik verloren.

5. Eene omstandigheid of een voorzetsel met zijnen naamval, b. v.: voor mij zelven heb ik daarbij niets gewonnen; op deze wereld heb ik niets meer te hopen; op die wijze kan alles nog te regt komen.

§. 150. Ook bij de vraagwijze voordragt kan sommijlen met vrucht eene afwijking van de gewone woordschikking plaats hebben. Zoo is b. v. het zeggen: zoude ik hem gehoorzaam zijn? voor tweederlei verandering vatbaar. Is het de handelende persoon, die zich, zelven als onverpligt tot het betoonen van gehoorzaamheid wil voorstellen, zoo mogen de woorden dis geplaatst worden: ik zoude hem gehoorzaam zijn? Wil men daarentegen de aandacht meer bijzonder vestigen op de onberoegdheid van hem, die gehoorzaamheid vordert, zoo schikke men de woorden aldus: hem zoude ik gehoorzaam zijn? — In een enkel geval ook kan het den nadruk bevorderen, dat men, bij vragen of uitroepingen, eerst het onderwerp voorstelle en daarop de vraag of een uitroep doe volgen, b. v.: ook de beste

vreugde dezes levens, hoe spaedig, helaas! gaat zij voorbij!

§. 151. Gelyk de plaatsing van eenig deel der rede in den aanvang van dezelve zeer dikwerf den nadruk kan bevorderen, zoo kan het daartoe ook niet zelden van mis mezen, eenig denkbeeld, dat bij, zonder gemigt heeft, aan het einde van den volzin te plaatsen, b. v.: de delugdrame aarzelt niet de vriendschap der wereld op te offeren aan de vriendschap van God. Wie kan deze jammeren overpeinzen zonder der bevoernis van meemoedigheid? In beide gevallen wordt hier afgemeken van den doorgaanden regel, volgens welken de onbepaalde wijze den volzin sluis; doch telkens geschiedt dit tot merkelyke verhooging van den nadruk der voorstelling.

§. 152. De omzettingen moeten, gelyk wij gezien hebben, voornamelyk nadrukshalve geschieden. Hier, mis volgs echter niet, dat men zich daarvan ook niet zoude mogen bedienen, om eene onbehagelyke eenzelvigheid in de woordschikking te vermijden, mits men daarbij slechts zorg drage geen zoodanig deel der rede in den aanvang te plaatsen, 't welk in den samenhang van meening beteekenis is. Ook behoort men zich altijd te wachten van door omzettingen der tale gemeld aan te doen, of de duidelykheid te benadeelen. Dis laatste heeft voornamelyk plaats, wanneer de vrees, de naamval daardoor onzeker wordt, b. v. lichtzinnige harten verrasfchen de verleidingen, voor: de verleidingen verrasfchen lichtzinnige harten.

§. 153. Voorts verdient omtrent de omzettingen

nog te worden aangemerkt, dat dezelve niet enkel tot den deftigen stijl bepaald zijn, maar ook in den gemeenxamen mogen plaats vinden. Zoo kan men b. v. in een brief zeer wel zeggen: met genoegen heb ik uis uwen laatsten vernomen, dat gij ent. — Het gezegde is ook toepasselijk op de omzetting van geheele zinsleden, welke zeer gemeenxam is, en niet zelden meer verscheidenheidshalve, dan tot bevoorordering van den nadruk gebedigd wordt, b. v.: dat u dit kwalijk be- komen zou, heb ik u wel voorspeld. Waarom hij dit ge- daan heeft, begrijp ik niet.

§ 154. Dehalve de omzettingen, van welke wij tot hiertoe spraken, zijn er nog verscheiden andere geoorloofde vrijheden in de woordschikking. Zoo kan men bij de vraagwijze voorarags tusschen het merkwoord en het zelfstandig naamwoord, of het onderwerp der rede een bywoord plaatsen, als: is niet mijne waarschuwing door de uitkomst bevestigd? Sleest ook Pieter aan dat ghitentiek deel genomen? Zelfs kan het onderwerp der rede nog ver- der van het merkwoord verwijderd worden, gelijk te zien is uis het volgende voorbeeld: wil mij nu deze ook on- trouw worden? waar niet alleen het bywoord, maar ook de derde naamval voor het onderwerp der rede komt. — Van andere geoorloofde verplaatsingen, als b. v. van den vierden naamval voor den derden, en meer dergelij- ke hebben wij in het voorgaande reeds het noodige gezegd. Vergelijk §. 133.

4. Over de voornaamste gebreken in de schik- king der woorden.

§. 155. Een der grootste gebreken in de schikking der woorden bestaat hierin, dat men aan de bywoorden, of in t gemeen aan die uitdrukkingen, welke eenige byko- minde omstandigheid aanduiden, in den zin eene verkeerd- de plaats geve. Er zijn doorgaans in eenen zin meer woorden, waarop dergelijke woorden en uitdrukkingen be- trekking kunnen hebben; weshalve het ligtelyk gebeuren kan, dat door eene verkeerde plaatsing van dezelve de zin duister en onzeker wordt, of ook een geheel andere zin ontstaas, dan dien de spreker of schryver bedoelde. Een enkel voorbeeld zal het gezegde best ophelderen en sta- ven. Zoo beteekens het geheel iets anders, of men zegt: de schoonheden der natuur alleen kunnen opgemerkt wor- den door menschen, die een gevoelig hart bezitten; dan: de schoonheden der natuur kunnen alleen opgemerkt worden ent. Zoo heeft ook het zeggen: dixi raak is, voorna- melyk ten uwen gevalle, door mijn toedoen zoo geschikt, eent anderen zin, dan wanneer ik zeg: dixi raak is, voor- namelijk door mijn toedoen, ten uwen gevalle zoo ge- schikt. — Het is u niet geoorloofd dit te doen, betee- kent geheel iets anders dan, het is u geoorloofd, dit niet te doen. — Ik althans wil mij daarvoor zoo veel moeite niet geven, is niet hetzelfde als ik wil mij daarvoor althans niet zoo veel moeite geven; en dit verschilt mederom van het volgende: ik wil mij althans niet zoo veel moeite daarvoor geven. — Het zeggen eindelijk: ik heb meer dan anderen u begunstigd; ver- schilt in betekenis van het volgende: ik heb u meer dan anderen begunstigd.

§. 156. Ook de plaatsing der betrekkelijke voor,

naamwoorden die, welke enz. vereischt eene byzondere oplettendheid. Niet zelden toch gebeurt het, dat door de verkeerde plaatsing daarvan de zin duister en onzeker wordt, en men gevaar loopt van dezelve tot een ander woord terug te brengen, dan waartoe zij eigenlijk behooren. Ter benestiging van het gezegde diene het volgend voorbeeld. Het is dwaasheid, zich tegen de ongevallen des levens te willen wapenen door de opeenstapeling van schatten, tegen welke ons niets kan beveiligen, dan de goede voorzinnigheid van onzen hemelschen Vader. Het betrekkelijke welke moet hier, volgens de woordschikking, tot het naastvoorgaande schatten, doch, volgens den zin, tot het meer verwijderde ongevallen worden terug gebracht. Het is waar, dat dit laatste uit het verband genoegzaam blijkt; doch zulks neemt niet weg, dat de schikking der woorden verkeerd is, en dezelve in deze orde moeten staan: het is dwaasheid zich door de opeenstapeling van schatten te willen wapenen tegen de ongevallen des levens, tegen welke ons niets kan beveiligen enz.

I. 154. Voorts wachte men zich in 't algemeen van die woorden, welke natuurlijk, of door een koppel, woord met elkanderen vereenigd zijn, door tusschenvoeging van enig ander woord, van een te scheiden, b. v.: meenend stond hij en zuchtend by het lijk van zijn vriend, voor: meenend en zuchtend stond hij enz.

Ik ben het aan uwe voorspraak verplicht en bescherming, dat mij dit geluk is te deurs gevallen, voor: ik ben het aan uwe voorspraak en bescherming verplicht, dat mij enz.

I. 158. In 't bijzonder moet men zorg dragen, om de byzondere naamwoorden of deelwoorden niet, door tusschenvoeging van een ander zelfstandig naamwoord, te verwijderen van dat, waartoe zij behooren, b. v.: wij bewonderen eenen held in de Ruiters, even men, schliwend als dapper, voor: wij bewonderen in de Ruiters, ter eenen held, even menschliwend als dapper. — Van de geheele wereld verlaten, hebt gij mij tot u genomen en verzorgd, voor: gij hebt mij, van de geheele wereld verlaten, tot u genomen en verzorgd. — Van andere gebreken in de woordschikking zullen wij in het volgende Hoofdstuk gewagen.

III. HOOFDSTUK.

Over het samenstel en de onderscheidene soorten van volzinnen.

1. Over het geen tot eenen volzin vereischt wordt, en de onderscheidene soorten van volzinnen.

I. 159. Iedere volzin bestaat, gelijk wij in het voorgaande Hoofdstuk reeds aanmerkten, noodzakelijk uit twee deelen, de zaak namelijk of het voorwerp, waar van iets gezegd wordt, en hetgeen daarvan gezegd wordt, met andere woorden, de eigenschap of merking, welke daaraan wordt toegeschreven. Het eerste deel wordt het onderwerp der rede (subject) genoemd; het tweede draagt den naam van predicaas.

I. 160. Het onderwerp der rede bestaat doorgaans en eigenlijk uit een zelfstandig naamwoord. Intusschen kunnen ook andere rededeelen het subject uitmaken, als voornaamwoorden, die de plaats van zelfstandige naamwoorden vervangen of liever dezelve aan den geest vertegenwoordigen; gelijk ook bijvoegelijke naamwoorden, en de onbepaalde wijze van een werkwoord, wanneer wij ons de daardoor uitgedrukte zaken als zelfstandig voorstellen, als: groots en klein zijn betrekkelijke denkbeelden; het schrijven is eene nuttige kunst.

I. 161. Tot het predicaas behoort altijd en noodzakelijk een werkwoord, dewyl dit het eenige woord is, 't welke de verkeerling in zich behelst, dat zekere merking, eigenschap, of was het zijn moge, met der daad aan eenig voorwerp toebehoort. Deze verkeerling of bevestiging maakt het ware mezen van een werkwoord uit, en wordt eigenlijk uitgedrukt door het werkwoord zijn, 't welk uit dien hoofde ook, niet ten onrechte, als het werkwoord bij uitnemendheid wordt voorgesteld, en 't welk inderdaad bij ieder werkwoord ligt opgesloten. Immers de klok slaas; de hond blafs enz. zegt zoo veel als: de klok is slaande; de hond is blaffende.

I. 162. Uit het voorgestelde blijkt, dat tot iederen volzin ten minste een zelfstandig naamwoord, of 't geen deszelfs plaats vervangt en als zelfstandig gedacht wordt, mitgaders een werkwoord gevorderd wordt. Dat ook deze beide, een zelfstandig naamwoord namelijk en een werkwoord, met der daad eenen volkomen zin kunnen uitmaken, blijkt uit de straks genoemde voorbeelden: de klok slaas; de hond blafs; die op zichzelf eenen volzin leveren. Hetzelfde heeft plaats omtrent de uitdrukkingen: de vogel zings; het kind slaapt; de rozen bloejen, en meer dergelyke. De meeste werkwoorden echter vereischen, om een volkomen predicaas uit te maken, een of meerdere woorden bij zich. Zoo moet achter de werkwoorden zijn, worden enz. een bijvoegelijk naamwoord, of ook een zelfstandig naamwoord met of zonder bijvoegelijk naamwoord komen, als: de kin,

deren worden groot; Pieter is een leeraar kind. Zoo hebben de beeryende werkwoorden noodzakelyk een vierden naamval van het voorwerp der werking, en niet zelden ook een derden des persoons bij zich, als: de man slaas den hond; de meester geeft het boek aan Karel. Immers de man slaas; de meester geeft het boek, maken op zich zelf geen volkomenen zin uit, maar vordren noodzakelyk nog de uitdrukking van het voorwerp, dat geslagen, van den genen, wien het boek gegeven wordt.

I. 163. De eenvoudigste volzinnen zijn dus, blykens het voorgedragene, die, welke uit twee woorden, het eene ter aanduiding van het onderwerp, het andere van de eigenschap, die daaraan wordt toegekend, bestaan. Hierop volgen die, waarvan het onderwerp door een enkel woord wordt uitgedrukt, terwijl het geen daarvan gezegd wordt, of het predicat noodzakelyk uit meerdere woorden is zamengesteld. Deze soorten kunnen op onderscheidene wyzen zeer aanmerkelijk uitgebreid en verlengd worden. Vooreerst kan die uitbreiding ten aanzien van het onderwerp plaats hebben, het zij door een of meer byvoegelyke naamwoorden voor hetzelfde te plaatsen, als: de waakzame hond blaft; het vrolyke en gezonde kind slaapt; het zij door het onderwerp, door middel van een ander zelfstandig naamwoord in den eersten of tweeden naamval, nader te omschrijven, als: Pieter, de lieveling zijner ouden, is gestorven; de klok van den dorptoren slaas; het zij door

tot die omschrijving eenen tusschenzin te bezigen, welke betrekking tot het onderwerp door de betrekkelijke voornaamwoorden die, welke wordt aangeduid, als: de rozen, die gisteren bloeiden, zijn verdord; het zij indeljk door de aangewezene middelen ter uitbreiding van het onderwerp te vereenigen, als: het bevallige kind, dat gisteren nog zoo vrolyk speelde, of het bevallige kind van Cajus, dat gisteren nog zoo vrolyk speelde, ligt gevaarlyk ziek.

I. 164. Nog talryker zijn, in de tweede plaats, de uitbreidingen van het geen van het onderwerp gezegd wordt, of van het predicat. Het zal voor ons oogmerk genoeg zijn, slechts eenige op te geven, als daar zijn, 1) de plaatsing van een bywoord bij het werkwoord, ter nadere bepaling van den zin van hetzelfde, als: het kind slaapt gerust; 2) de byvoeging van eene omstandigheid van tyd, plaats enz. het zij door een bywoord of eene breedere omschrijving uitgedrukt, als: het kind slaapt thans (of op dit oogenblik) gerust; 3) de uitdrukking van het merkting, waarmede, de oorzaak, waardoor, of het oogmerk, waartoe iets geschiedt, als: de meester slaas den hond met een stok; de rozen die gisteren bloeiden, zijn door de koude van dezen nachts verdord; de meester geeft het boek aan Karel tot belooning van desselvs naerstigheid; 4) de nadere omschrijving van eenig deel van het predicat, welke omschrijvingen mederom zeer onderscheiden en menigvuldig zijn kunnen, als blykt uit de volgende voorbeelden: de meester gaf het fraaje boek, dat voor den uitmuntendsten leerling geschikt was, aan Karel, die zich loven allen door leergierigheid en

naarstigheid onderscheiden had. — De man sloeg den hond, die het kind gebeten had, met een stok, dien hij op straat vond liggen. Vele boomen zijn door den fellen storm, die gisteren nachts gewoed heeft, uit den grond geslagen.

I. 165. Om het geen wij tot dus verre gezegd hebben, nog aanschouwelyker te maken, zullen wij hetzelfde, zoo veel mogelijk, in een enkel voorbeeld zamentrekken, en ten dien einde de zeer eenvoudige volzinnen: Pieter is overleden; de meester gaf het boek aan Karel; tot meer uitgebreide verlingen. De brave Pieter, de wellust zijner ouden, de lieveling van allen die hem kenden, is, na eene ziekte van menige dagen, gisteren onder hevige stuiptrekkingen overleden, tot droefheid van alle zijn vrienden, en inzonderheid van zijne ouden, die met zijn dood hunne schoonste vooruitzichten verloorzen zien.

— De meester, die altijd gewoon is zijne leerlingen naar billijkheid te beloonen, gaf het fraaiste boek, voorzien van zijden linten en kostbaar gebonden, met eene vlijende lofspraak, aan Karel, die zich door zijne naarstigheit en zedigheid deze onderscheiding had waardig gemaakt.

I. 166. Wij hebben tot hiertoe alleen van zulke volzinnen gesproken, welke men enkelvoudige noemt, d. i. zoodanige, die slechts één onderwerp met desselvs eigenschap of merking bevatten. Dan niet zelden ook worden twee of meer volzinnen, door middel van een voegwoord, tot eenen eenigen verbonden, die dus den naam van een' zamengestelden volzin mag dragen, b. v.: de oudste der broeders leeft nog, maar de jongste is gestorven. Jan leest, Karel schrijft en

Pieter teekent. Als eene middelsoort tusschen deze beide hoofdklassen kan men die volzinnen aanmerken, waarin, gelijk meermalen geschiedt, of meerdere onderwerpen met hetzelfde predicat, of verscheidene predicaten met een onderwerp verbonden zijn. Van het eerste diene het volgende tot voorbeeld: overheden en onderdanen, aanzienlyken en geringen, mannen en vrouwen, grijsaards en kinderen gingen den zeynerenden veldheer te gemoet. Als laatste heeft plaats in de volgende zinsnede: Josus leefde, leed en stierf tot behoudenis van het menschedom. Om echter het getal der onderscheidingen niet noodeloos te vermeerderen, kan men deze tusschensoort gevoegelyk tot de klasse der enkelvoudige volzinnen brengen.

I. 167. Gelyk ten aanzien van de stof, zoo zijn de volzinnen ook onderscheiden met opzigt tot den vorm, voor zoo verre zij, of verhalend, of biddend en bevelend, of vragend, of wenschend, of ook uitroepend zijn. Dikwerf ook komen in eenen volzin meer dan een van deze vormen voor, als: ik heb hem medergexien; maar, helaas! in welk eenen toestand! waar de verholende met den uitroependen vorm verbonden is.

I. 168. De zamengestelde volzinnen kunnen, zoo als uit de boven aangevoerde voorbeelden blykt, somwijlen insgelijks zeer eenvoudig zijn. Voorts zijn dezelve, uit hunnen aard, even menigvuldig en onderscheiden, als er soorten van voegwoorden in eene taal zijn, door welke de betrekkingen tusschen twee of meer volzinnen worden aangeduid. Wij zullen de voornaamste

kortelyk opgeven, en door een enkel voorbeeld ophelderen.

1. Met een verbindend voegwoord: de zon is in de hemmen gedaald, en de sterren worden zichtbaar. Arbeid is niet alleen pligtmatic, maar bevordert ook 's menschen genoeg.

2. Met een verhalend voegwoord: mijn vader wil, dat ik mijn tijd nuttig besteden zal.

3. Met een oogmerk aanduidend voegwoord: God heeft ons zynen wil geopenbaard, opdat wij naar den zelvren ons gedrag zouden inrigten.

4. Met een reden gevend voegwoord: Pieter wor, dat gestraft, omdat hij ongehoorzaam is geweest.

5. Met een rede voortzettend voegwoord: voor eerst gevalde ik weinig lust om te schrijven; ten andere had ik ook de noodige gereedschappen daartoe niet bij de hand, en eindelijk mist ik naamelyk, wat ik zou schrijven.

6. Met een verklarend voegwoord: de geschiedenis en dagelyksche onderrinding leeren ons iene groote waarheid, dat namelyk deugde de zekerste weg is, om gelukkig te worden.

7. Met een besluitend voegwoord: hij is over mij gesteld; derhalve (of gevolgetyck) moet ik hem gehoorzamen.

8. Met een tegenstelling aanduidend voegwoord: de kostyding is wel onaangenaam, maar zij is wel, aadig in hare gevolgen.

9. Met een uitsluitend voegwoord: behalve dat hij een verre neef mijner vrouw is, heb ik

geene betrekking op hem. Ook met zonder, in de onbepaalde wijze met te: ik geloof u op uw woord, zonder het gezien te hebben.

10. Met een voorwaardelyk voegwoord: gij zoudt, dat u moeten schamen, indien gij niet alle schaamte verbannen hadt.

11. Met een vergelykend voegwoord: het valt u even gemakkelijk dit te doen, als het mij moeyelyk zou vallen.

12. Met een toegerend voegwoord: ik zal van mynen pligt niet afwijken, ofschoon ik mij daardoor ook de grootste onaangenaamheden zou berokkenen.

13. Met een tydsopvolging aanduidend voegwoord: ik zal, terwijl gij u hiermede bezig houdt, iets anders bij de hand nemen. En u was hij hees, dan weder houd; eindelijk viel hij in een gerusten slaap. Eer het avond words, zal ik weder bij u zijn.

§. 169. Wanneer een enkelvoudige of zamengestelde volzin aanmerkelijk verlengd words, of liever, wanneer verscheidene volzinnen tot een geheel worden zamengeroega, zoo ontstaat datgene, wat men gemeenlyk, doch minder eigenaardig, eene periode noemt. Ook de perioden kunnen weder, even als de overige volzinnen, in enkelvoudige en zamengestelde onderscheiden worden, welke laatste natuurlijk even menigvuldig zijn, als de zamengestelde volzinnen, waarin eene periode bestaat. Wij zullen ons vergenoegen, met van beiden een enkel voorbeeld bij te brengen, daar de gansche leer der perioden eigenlyk niet tot de spraak, kunst, maar tot de hoogere redekunst behoort. Zie

hier vooreerst, in de uitbreiding van den eenvoudigen volzin, het gezigt is het voortreffelijkste van onze zin, tuigen, een voorbeeld van eene enkelvoudige periode. Het gezigt verschaft aan de ziel de rijkste verscheidenheid van gewaarwordingen; het houdt zich met zijne voormerpen op den versten afstand bezig, en blijft den langsten tijd werkzaam zonder van zijn eigen genot vermaaid of verzaagd te worden. Het volgende levert ons een voorbeeld van eene zamengetelde, en wel van eene reden gevende periode: ware beschaafdheid is in der daad het zout der zamenleving; zij is de liefelijkste gezellin der deugd, en strekt dikwijls het beste behoudmiddel tegen vele ondeugden, omdat zij den geest een keischheid bijzet, waarbij alle rime vermaken smaakeloos zijn.

2. Over de zamentrekking der volzinnen door byvoegelijke naamwoorden en deelwoorden.

§. 170. Ten einde zijne denkbeelden, zoo veel mogelijk, kort en krachtig uit te drukken, is men, in de meeste beschaafde talen en onder deze ook in de onze, bedacht geweest, om twee of meer volzinnen, door middel der byvoegelijke naamwoorden en deelwoorden, tot éenen volzin zamen te trekken. Bij deze zamentrekking blijven de byvoegelijke naamwoorden, gelijk ook de deelwoorden, onverboogen, en nemen dus in zoo verre de natuur van bywoorden aan. Voorts bedient men zich tot dit einde zoonel van het verleden of lijdend, als van het tegenwoordig of bedrijvend deelwoord.

Duidelikheden halve, zullen wij van deze onderscheidene zamentrekkingen afzonderlijk spreken.

§. 171. Een onverboogen byvoegelijk naamwoord kan tot zamentrekking van twee of meer volzinnen dienen:

1. Wanneer zij een gemeenschappelijk werkwoord hebben, dat in de volgende volzinnen veramegen wordt, b. v.: hoe rampralig is niet de toestand des zondaars! rampralig door de vraegingen van een ontrust geweten; nog rampraliger door zijne bange vooruitzigten in de eenigheid; dat is: dezelve is rampralig — dezelve is nog rampraliger enz.

2. Wanneer twee of meer volzinnen, die één onderwerp in denzelfden naamval, maar verschillende werkwoorden hebben, met en moeten verbonden worden, zoo kan men bij die, welke het werkwoord zijn met een byvoegelijk naamwoord bij zich hebben, dit werkwoord meglaten, b. v.: ongevaelig voor de schoonheden van natuur en kunst, onvatbaar voor de reine genoevens der vriendschap, heeft hij alleen smaak voor zinnelyk genot; dat is: hij is ongevaelig — hij is onvatbaar — en heeft enz.

3. Wanneer, of het onderwerp, of ook eenig deel van het predicat eene omschrijving met die, welke in het werkwoord zijn zou vorderen, kan men, met meglating van het werkwoord en betrekkelijk voor naamwoord, zich eenvoudig van het byvoegelijk naamwoord bedienen, b. v.: de waarlyk deugdzaame man, warsch van alle ydele praal, volbrings in steltt zijn plicht; dat is: die warsch is enz. Dit is eene

taak, te moeilijk voor mijne krachten; voor: die te moeilijk is. Ik ga een tydperk beschrijven, rijk in gemigtige voorvallen; voor: dat rijk is.

4. Eindelyk kan ook de eenvoudige plaatsing van het byvoegelyk naamwoord sommijlen dienen, om, bij redengeringen, de breedere omschrijving met de voeg, woorden daar, demijl, omdat, en het werkwoord zijn te vervangen, b. v.: te zwak om den vijand aan te tasten, trok de veldheer terug; dat is: de veldheer trok terug, omdat hij te zwak was enz.

I. 172. Hetgeen wij zoo even omtrent de samen, trekking van twee of meerdere volzinnen door een byvoegelyk naamwoord aanmerkten, is ook grootendeels toepasselyk op die, welke door middel van het lijdend of verleden deelwoord geschiedt. Ook hierdoor kunnen 1) twee volzinnen, welke een onderwerp hebben en waar van de eerste het lijdend deelwoord met het werkwoord zijn heeft, tot eenen volzin gemaakt worden, b. v.: in draefheid verzonken, hield zij hare oogen op den grond genestigd; dat is: zij was in draefheid verzonken en hield enz. 2) Kan hierdoor insgelijks eene omschrijving van het onderwerp, of een deel van het predicat door een betrekkellyk voornaamwoord en het werk, woord zijn vermyd worden, als: werkzame lieden, op hun onderwerp gespannen, zijn doorgaans haal voor alles, wat daartoe niet behoort; voor: werkzame lieden, die op hun onderwerp gespannen zijn enz. Men sleepte hem gebonden voort; dat is: die gebonden was. 3) Kan het lijdend deelwoord mede dienen om de breedere voorstelling van eene reden te ontmyken, b.

v.: door eene harde noodzakelykheid gedwongen, zie ik van mijn voornemen af; dat is: omdat ik enz. 4) Het het voorzetael on vereenigd, kan het lijdend deelwoord dikwerf de omschrijving met zonder ende onbepaalde wijze met te vervangen, b. v.: hij kwam ongenoodigd, dat is: zonder genoodigd te zijn. 5) Ein, delijk words het lijdend deelwoord sommijlen gebrúikt tot de verkorte uitdrukking eener voorwaarde, welke anders door wanneer met een werkwoord zou moe, ten omschreven worden, als: gesteld, men vraags mij naar die zaak; d. i.: wanneer ik stel. Genomen, het, geen gy vreesd is waar; d. i. wanneer men neemt of aanneems, en zoo in meer andere uitdrukkingen. Om eene omschrijving met wanneer te vermyden, words ook zijnde dikwerf met het lijdend deelwoord ver, eenigd, als: dit werk, voltooid zijnde, zou hem den oorlof tegen de Oerriynsche Germanen gemakkelijker maken; voor: dit werk zou, wanneer het vol, tooid was enz.

I. 173. In de derde plaats words ook het tegen, woordig of bedrijvend deelwoord tot zamentrekking der volzinnen geberigt. Dís kan men, in plaats van hij kwam in de kamer en lachte, korter en met eenen volzin zeggen, hij kwam lagchende in de kamer, of lagchende kwam hij in de kamer; zoo ook, Cesar, dezen te hulp komende, noodraakte de Belgen af te trekken; dat is: Cesar kwam dezen te hulp en noodraakte enz. Dergelyks kan men zeg, gen, ziende, dat zij gewapend werden afgewachts, hiel, den zij van den wal af, voor omdat of daar zij

zagen enz., of ook het deelwoord doen strekken, om eene omschrijving met wanneer te vermijden, als: de zonde, het hart innemende, verstikt alle raden van het goede; in plaats van: wanneer de zonde het hart inneemt, verstikt zij enz. Op dezelfde wijze kan ook het lijdend deelwoord met hebbende gebruikt worden, als: de zonde, eens het hart hebbende ingenomen enz., voor: wanneer de zonde eens het hart heeft ingenomen enz. Te algemeen bekend eindelijk, om er bij stil te staan, is de plaatsing zoo van het bedrijvend als lijdend deelwoord voor een zelfstandig naamwoord, op de wijze van een byvoegelijk naamwoord, als: de Gode behagende gezindheden des harten; het algemeen aangenomene gebruik, en wat dies meer is.

3. Over de voornaamste gebreken in het samenstellen van volzinnen.

§. 174. Ten besluite, moeten wij nog iets over de voornaamste gebreken in het samenstellen der volzinnen in het midden brengen. In enkelvoudige volzinnen, vooral in kortere, zijn die gebreken doorgaans minder en gemakkelijker te vermijden. Het voornaamste, waarop men hier te letten heeft, is dat hetgeen ter nadere bepaling en omschrijving van het onderwerp of predicat moet dienen, onmiddellijk bij hetzelfde gevergd en op zijne rechte plaats gesteld worde. Doch hierover werd in het voorgaande hoofdstuk, reeds het noodige gezegd. — In meer uitbreide kunnen ligter fouten insluipen. Dus geeft de uitbreiding van hetgeen ter omschrijving van het onderwerp

moet dienen, door eenen nietmen tusschenzin, dikwijls aanleiding tot duisterheid en verwarring. Ten voorbeeld diene het volgend zeggen: de lente, waarop de aarde, die tot hiertoe met sneeuw en ijs toegesloten was, zoo lang wachtte, begint thans te naderen. Hier volgen drie predicaten, deels tot verschillende onderwerpen behoorende, onmiddellijk op elkander, waardoor gewisselijk eene onaangename hardheid geboren en te gelijk de aandacht verward wordt. Het beste middel, om dezen zin te verbeteren, is dat men het hoofdenkbeeld vooraan plaatse, op deze wijze: thans nadert de lente, waarop de aarde, die tot hiertoe met sneeuw en ijs was toegesloten, zoo lang wachtte.

§. 175. Het is ook als een wezenlijk gebrek aan te merken, wanneer men, van hetzelfde onderwerp verschillende eigenschappen of merkningen willende voordragen, buiten noodzaak den eenparigen voortgang zijner rede breekt, door b. v. van den bedrijvenden tot den lijdenden staat over te gaan, en dus, in een spraak, kunstigen zin, van onderwerp te veranderen, terwijl het waar en zakelijk onderwerp hetzelfde blijft. Ter opheldering moge het volgend voorbeeld dienen: werkzaamheid versterkt het ligchaam, ontwikkelt de vermogens der ziele, en alle kwade gedachten en verkeerde lusten worden door dezelve geweerd. Wie gevoels niet, dat deze volzin in duidelijkheid, gemakkelijkerheid en bevalligheid van afloop aanmerkelijk minst, wanneer men het laatste in dezelve voege verandert: en weerd alle kwade gedachten en verkeerde lusten? En toch blijft werkzaamheid, die het wezenlijk, of, zoo als men

met een bekend kunstwoord zegt, het logisch onderwerp der rede is, ook het spraakkunstig onderwerp van dezelve, en wordt dus bestendig de hoofgedachte aan den geest vertegenwoordigd; terwijl de verwisseling van het spraakkunstig onderwerp der rede, welke bij de eerste voordrags plaats heeft, den geest in verwarring brengt, en niet dan na eenig nadenken daer beseffen, dat het laatste gedeelte van den volzin een nieuw predicaas van de merkzaamheid bevat.

I. 176. Eene andere aanmerking, die zoo wel tot enkelvoudige, als meer bijzonder nog tot zamengestelde volzinnen betrekking heeft, is hierin gelegen, dat men aan de onderscheidene bijkomende omstandigheden in eenen volzin, en vooral aan tusschenrimsen hunne rechte plaats moet geven. Ik heb wel in het voorgaande hoofdstuk reeds het een en ander hieromtrent gezegd; doch het belang der zake vordert, dat wij daarbij hier ter plaatse nog kortelyk stil staan. Hoe verbasend zijn niet in den volgende volzin de leden dooreen verward! Ik zend u hiernevens eenige jonge groenten, om aan uw verlangen te voldoen, als een blijk der vruchtbaarheid van mynen tuin, met de eerstrarende schuis. Dan deze verwarring wordt ganschelyk opgeheven door de volgende schikking: ik zend u, om aan uw verlangen te voldoen, hiernevens, of nog liever, met gebruikmaking einer geoorloofde omzetting; om aan uw verlangen te voldoen, zind ik u hiernevens, met de eerstrarende schuis, eenige jonge groenten, als een blijk der vruchtbaarheid van mynen tuin.

I. 177. Om het gemis der laatst voorgestelde

aanmerking nog verder in het licht te stellen, zullen wij eenen zeer fraai en kunstig geregelden volzin, dien wij in een werk over de vaderlandsche geschiedenis aantreffen, eerst opzettelyk ontsteld en verward voordragen, om daarop den volzin zekeren, naar de schikking der bekwamen schryvers, als een tegenbeeld te doen volgen. De geleerde Blugo de Groot was, door den schranderen rond van Maria van Reigersbergen, zijne huisvrouw, door de soldaten, in plaatse en op naam van boeken, uit deze sterke bewaarplaats, in een kist uitgedragen, naar Gorkum te schepe vervoerd, en te voet van daar, met een maatstok in de hand, vermomd als een metselaars knecht, in gezelschap van een meester metselaar, naar Waalwijk gebracht. Deze volzin heeft, gelijk men ziet, eene menigte van bijkomende omstandigheden, die tot de wijze van de Groot's ontvlugting betrekking hebben; dan deze omstandigheden zijn, bij de voorgestelde woordschikking, zoo door een verward, dat men daarvan niet dan een duister en onbestemd begrip verkrijgt. Alles daarentegen verkrijgt licht, orde en bestemdheid, wanneer men den volzin, in het werk zelf, op deze wijze geschikt vindt. Door den schranderen rond van Maria van Reigersbergen, zijne huisvrouw, was de geleerde Blugo de Groot, uit deze sterke bewaarplaats, in eene kist, in plaatse en op naam van boeken, door de soldaten uitgedragen; te schepe naar Gorkum vervoerd, en van daar, vermomd als een metselaars knecht, met een maatstok in de hand, in gezelschap van een meester metselaar, te voet naar Waalwijk gebracht.

I. 178. Zamengestelde volzinnen zijn vooral, gelijk mij reeds te kennen gaven, ligtelijk voor duisterheid en verwarring vatbaar, wanneer men of de enkele deelen niet op hunne rechte plaats stelt, of ook in éenen volzin te veel wil bijeen brengen. Wij zullen van het een en ander een enkel voorbeeld, ter staving van ons gezegde, aanvoeren. Dus is de volgende volzin van de vereischte duidelijkheid verstoken, omdat de woorden, die de hoofdgedachte uitmaken, door de inraeging van eene menigte van tusschenzinnen, te verre van elkanderen verwijderd zijn. Alles is niet verstandig gehandeld, de meeningen van diegenen, die, in vervolg van tijd, zoo dikwerf hunne eigene stellingen en gedachten veranderden, hunne vorige bewijzen verniepen, en dus door hunne onbestendigheid, door hunne strijdigheid met zichzelf, duidelijk genoeg toonden, dat zij niet altijd met genoegzame overtuiging ijverden, niet altijd de waarheid verdedigden, blindelings, als volkomen zeker, aan te nemen. Men kan het gebrekkige van dezen volzin gemakkelijk verbeteren, door het hoofdzid van denzelfden vooraan te plaatsen, op deze wijze: het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van diegenen blindelings, als volkomen zeker, aan te nemen, die, in vervolg van tijd, enz.

I. 179. Nog berispelijker zijn, in de tweede plaats, zulke volzinnen, waarin de schrijver meer heeft willen bijeenbrengen, dan gewoonegelyk in éenen volzin kon begrepen worden, en die men dus met volle recht overladen kan noemen. Het volgend voorbeeld is geschikt, om onze meening op te helderen, en de waarheid

van ons gezegde te staven. Onder meg hadden Moeses leerlingen, daartoe aanleiding nemende uit hetgeen hij van zijn lyden, dood en opstanding voorzegd had, welke voorzegging zij niet verstonden, dewyl zij steeds aan de oprigting van een aardich koningrijk dachten, met elkanderen over den rang getwist, dien zij in zijn koningrijk bekleeden zouden. In dezen volzin herscht blykbaar duisterheid en verwarring, en wordt het hoofdenkbeeld, door de menigte van middendenkbeelden en tusschenzinnen, schier geheel verdrongen en onkenbaar gemaakt. Het enige middel, om dezen te zeer overladenen volzin te herstellen, is dat men dien in twee volzinnen verdeelt, op deze wijze: onder meg hadden de leerlingen met elkanderen over den rang getwist, dien zij in het koningrijk van hunnen meester bekleeden zouden. De aanleiding tot dezen twist was hetgeen Moeses van zijn lyden, dood en opstandinge voorzegd had; welke voorzegging zij niet verstonden, dewyl zij steeds aan de oprigting van een aardich koningrijk dachten.

I. 180. Ten besluite van dit hoofdstuk, moeten wij nog eene enkele waarschuwing, rakende de aantrekking der volzinnen door middel der byvoegelyke naamwoorden en deelwoorden, in het midden brengen. Over 't geheel moet men dezelve niet bezigen, wanneer meer dan éen onderwerp in den volzin voorkomt, b. v.: mijn vader het begeerende, zal ik mij op reis begeven, voor: daar mijn vader het begeert. De eerste redenaar uitgesproken hebbende, trad een ander op, voor; nadat de eerste redenaar had uit,

gesproken. In een enkel geval nochtans kan men zich daarvan ook bij twee onderwerpen bedienen, gelijk W A, GENAAR zulks doet in de volgende plaats uit zijne Vaderlandsche Historie: 't gezag der Romeinen dus hand over hand toenemende, werd Cesar van de Edelen geboden, om Gallie te beschermen tegen de Germanen; voor: terwijl het gezag der Romeinen dus hand over hand toenam; en elders: de winter voorbij zijnde, maakte hij zich tegen 't voorjaar gereed, om den Germanischen oorlog ten einde te brengen; voor: als de winter voorbij was.

§. 181. In de tweede plaats moet men zich wachten van de bedoelde zamentrekking zoodanig te bezigen, dat het onzeker wordt, waarop het bijvoegelijke naamwoord of deelwoord betrekkelijk zij, als: in diepen rouw gedompeld, zag ik haar bij het lijk van haren echtgenoot nederknielen; waar het deelwoord, dat volgens den zin tot haar behoort, volgens de natuurlijke woordschikking tot ik gebracht moet worden. Men moet dus hiervoor zeggen: ik zag haar, in diepen rouw gedompeld enz. Wanneer de onzekerheid door verschikking van het deelwoord of bijvoegelijk naamwoord niet weg te nemen is, moet men de geheele zamentrekking laten varen, b. v.: ik verlies haar, van meedom schreiende. Zoo dit schreiende, 't melk tot ik en haar gebracht kan worden, tot het laatste behoort, moet men daarvoor zeggen: ik verlies haar, terwijl zij van meedom schreide. Doch, wordt de eerste persoon bedoeld, zoo kan men de onzekerheid door omzetting

wegnemen, als: schreiende verlies ik haar. Ook sluit sommijlen de zin zelve alle onzekerheid genoegezaam buiten, b. v. in het zeggen: vlied de ondeugd, zwart als de duisternis van den nacht, waar ieder verstond geveels dat zwart tot ondeugd behoort.

E I N D E.

嘉永元年戊申九月稟准

定價一分

SYNTAXIS.
OF
NEDERDUITSCH
WOORDVOEGING.

和蘭文典後編
成句論

作州箕作氏藏

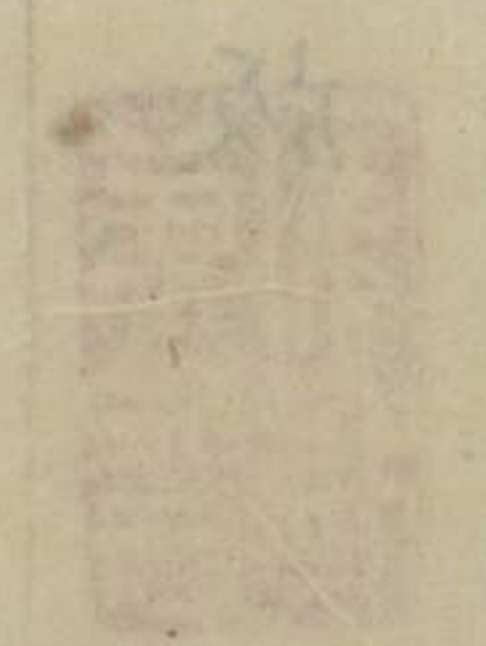

SYNTAXIS
DE
NEULANDTSCHE
WOORDBOEKING

为回篇

味蘭文典新編

新洲其抄入燕

嘉永元年申月稟卦

